LIC 209/11

SLOVENT.

ZENEAKADÉMIA

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

LISZT FERENCZ • KÖNYVTÁRA •

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

MAGYAR KIR. ZENE-AKADÉMIA 1875 * ORSZÁGOS

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

LK 209/11
Zeneművészeti Főiskola
LM 200/1917
Liszt Múzeum

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM
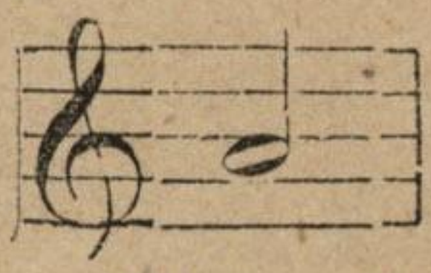
MAGYAR KIR. ZENE AKADEMIA 1875
LISZT FERENC HAGYATÉKA

G

a mai divó zenerendszer C. kemény C. zöngrovatában az ötödik hang.

G., röviditése a *gauche*-nak, (balkéz) l. *gauche*.

Gabelton, (n.) a hangvilla egyszer vonalzott *á* zöngéje

G-Schlüssel vagy *Violin-Schlüssel* (n.), g vagy hegedü-kulcs a második vonalon

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Gagliarda, vidám olasz tánc a 16-dik századból $^3/_4$-ed ütenyben; eredetét Rómából veszi, hol *Romaneska* név alatt ismeretes.

Gajamente, *Gaiment*, (fr.), *Gajo*, vigan, vidáman.

Galante, *Galantement*, csinosan, tetszetősen.

Galopp, *Galoppade*, (n.) *galop* (fr.), *galoppo*, Németországban előbb *Hopser* v. *Rutscher* név alatt divott tánc, mivel a tánczos tánczközben lábhegyen csuszva haladt tovább. Egyike a legpajzánabb táncoknak $^2/_4$-ed ütenyben.

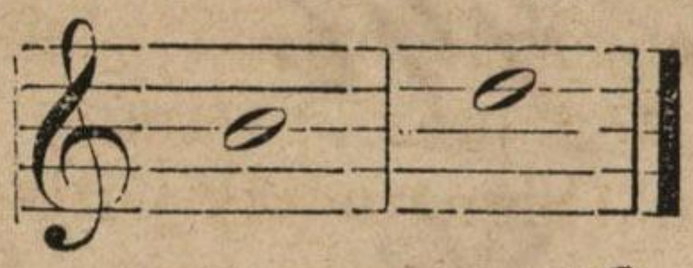
Galoubet, egy magashangzásu fuvola három lyukkal, mely ma már elavult s még csak — de igen ritkán — a franciánál fordul elő.

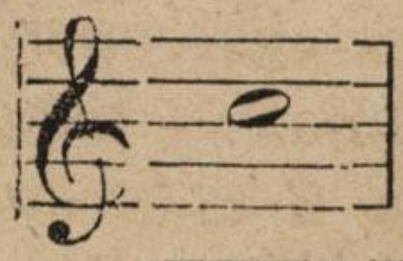
Gamba, *Gambe*, divatból kiment vonós hangszer, mely ép ugy, mint a gordonka a térd közt tartatott.

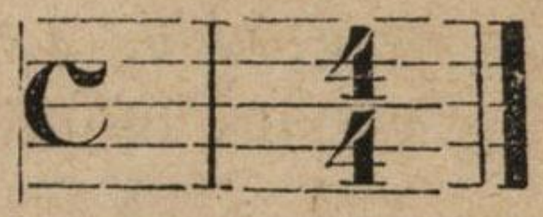
Gamma, *Gamme* (fr.), zönglépcső.

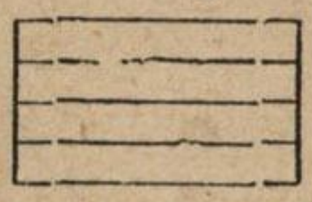
ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM
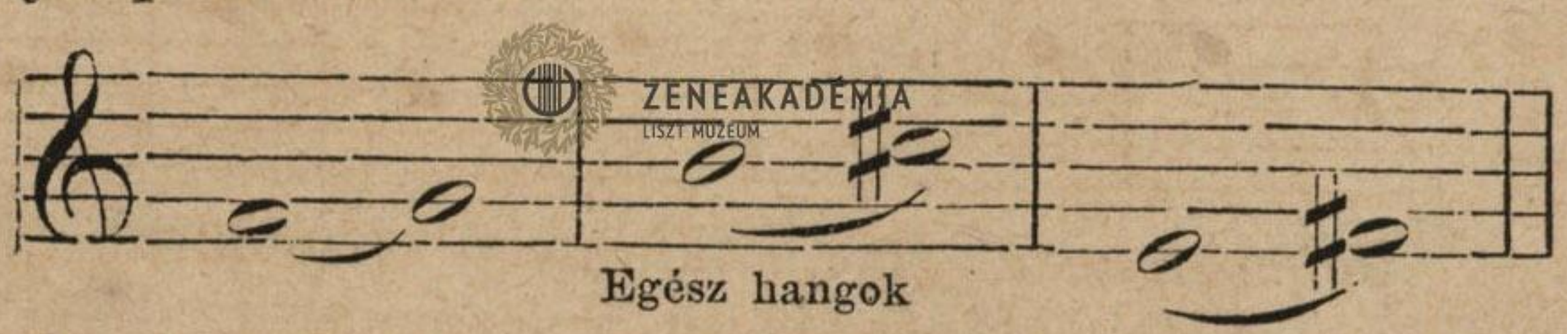
* *Ganze-Note* (n.), egész vagy $^4/_4$-es hangjegy:
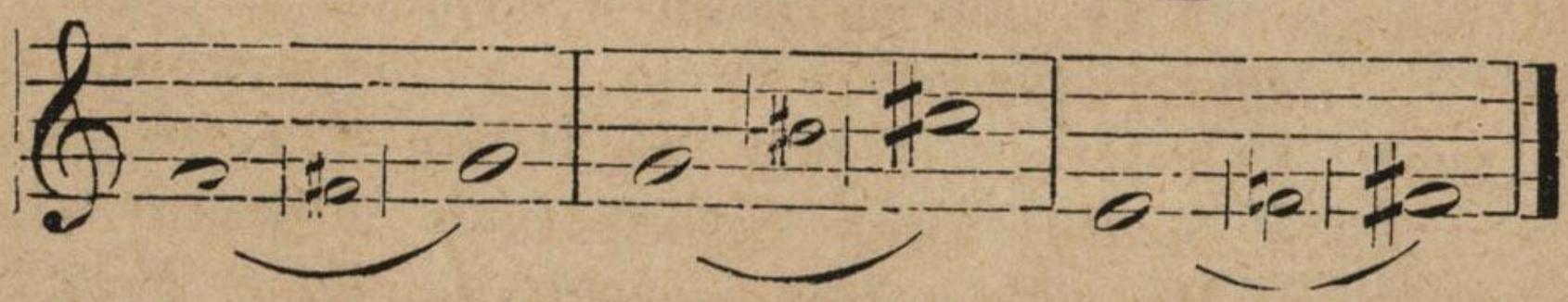

* *Ganzer-Takt,* egész méret

vagy $^4/_4$-es ütenynem jelzése:

* *Ganzer-Ton* (n.), *egész hang.* Egy egész hang elméletileg nem más, mint két oly zöngének a távolsága melyek a vonalzott hangjegyrendszeren két külömböző, de egymáshoz legközelebb eső vonal s vonalközre, vagy vonalköz és vonalra esnek, ugy azonban, hogy köztük még egy zöngének van helye pl.:

Egész hangok
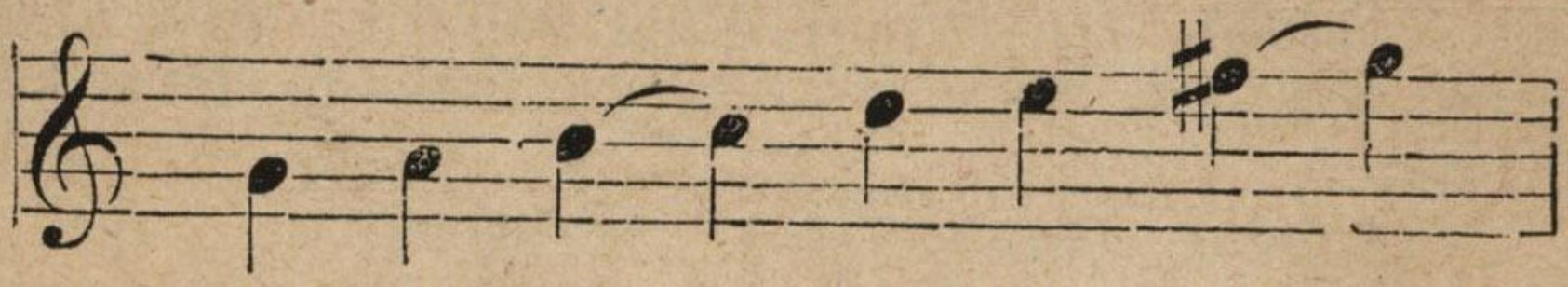

Garbó, kellem, csin; *con garbo, garboto,* kellemmel, csinnal.

Gauche, (fr.), balkéz.

Gavotta, Gavotte, kecsteljes régi francia tánc $^4/_4$-edes ütenyben.
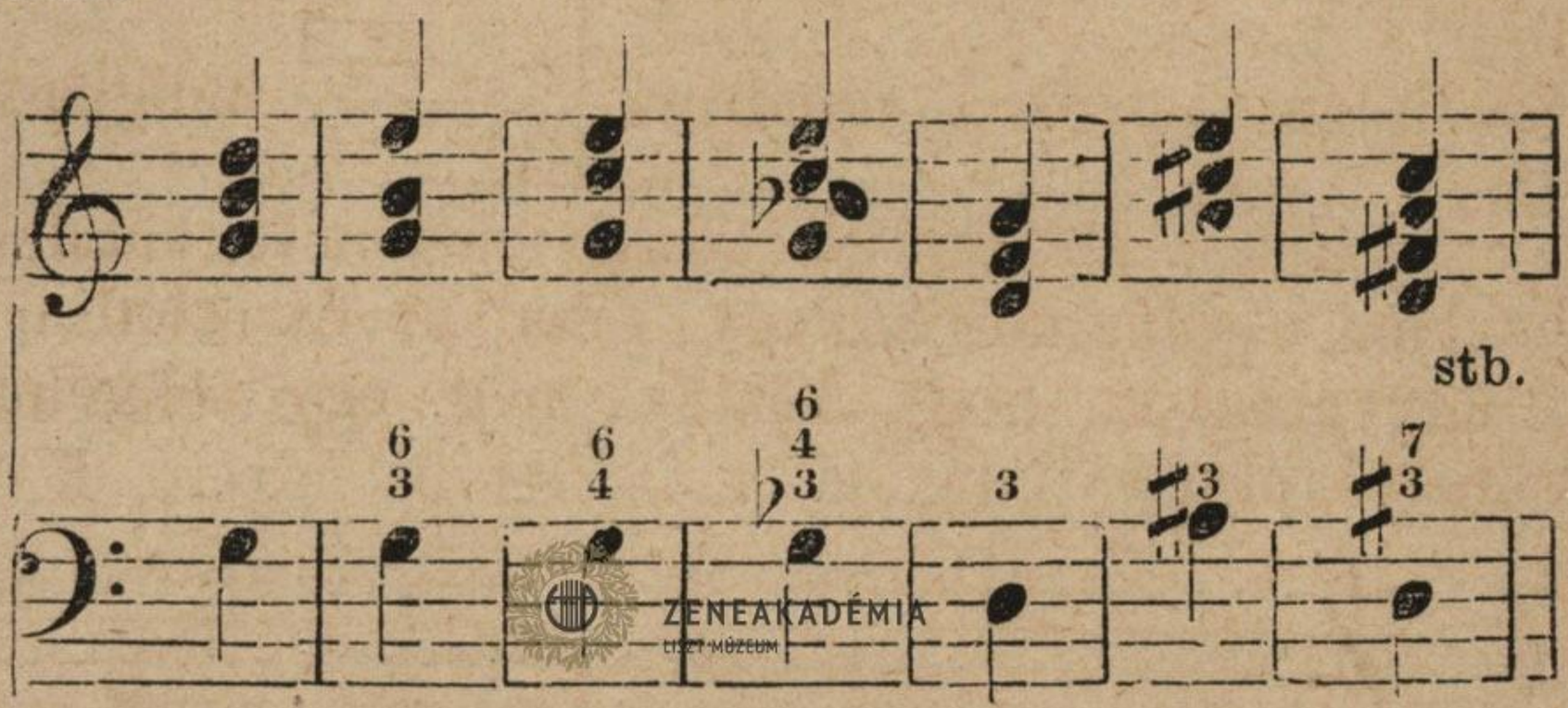
G-dur, (n.) egy kereszttel jelzett kemény zönglépcső a „*g*“ zöngére. Előjegyzése a „*Fis.*“

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Generalbass, összhangzat v. zeneszerzéstan; igazabban a számjelzett bassus jelentőségének és használhatóságának a tana. Valamely bassus szólam fölé rakott számok (Signaturák) jelzik az azokra épitendő hangzatokat, melyek a bassustól fölfelé számittatnak. A számok a hangközöket jelzik pl. a *2*-es, a *másodot*; a *3*-as a *harmadot*; *4*-es, a *negyedet*; az *5*-ös *az ötödöt*; a *6*-os a *hatodot*; a *7*-es, a *hetedet* stb. A hangnemhez tartozó hármas hangzatok nem számjeleztetnek; a hangjegy fölé tett ♯ ♭, vagy föloldó jegy (♮), szám nélkül, mindig a harmadra vonatkoznak.

Példa. Megoldás.

Generalpause (n.), valamely zenedarab összes szólamaira terjedő egyidejü nyugpont.

General-Musikdirector (n.), a legnagyobb zenészeti kitüntetés. E cim 1820-ban *III-dik Frigyes Vilmos király* által *Spontininek* adományoztatott először. *Meyerbeer*, *Mendelssohn*, *Lachner*, *Fr. Spohr*, *Marschner*, *Dr. Rietz Gy.*, *Dr. Liszt Ferenc*, *Erkel Ferenc* stb. szintén tulajdonosai e cimnek.

Generalprobe (n.), utolsó és főprobája az előadandó zenemünek.

Genere, hangfaj.

Génie (fr.), *Genio*, *Genie*, természettől nyert kiváló szellemi adomány és eredetiség.

Genre (fr.) hangfaj; használtatik még a *szak* kifejezésére is.

Gentile, kellemesen, kedvesen; *Gentilezza*, kecs, kellem.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Genus (lat.) hangfaj. *Genus cromaticum, diatonicum, enharmonicum*, chromaticus, diatonicus, enharmonicus hangfaj. *Genus inflatile, Blasinstrument*, fúhangszer. *Genus percussibile*, üthangszer. *Genus tensile*, vonóshangszer.

Gerley Mátyás szül. 1840. február 23. Nemes-Jáczon, Nyitramegyében; tanitói pályára képezte magát, jelenleg Bars-verebélyi Kántor-tanitó. Irt néhány misét, több indulót s nagyszámú táncdarabot.

Gerster Etelka (Gardininé Gerster Etelka) született 1856-ban Kassán, mely városnak már nem egy jelesünket köszönhetjük a müvészet terén. Atyja ottani szappangyáros, tekintélyes polgár és városi képviselő volt; nyolc gyermeke közül két fitestvér most Amerikában él, az egyik mint orvos Brooklynban, a másik mint mérnök a panamai földszoros átvágási munkálatainál. Egyik nővére, Kauser-Gerster Berta, az Egyesült-államok budapesti konzulának neje, szintén énekesnő, (l. Kauser-Gerster Berta) ki Berlinben együtt lépett fel testvérével, Etelkával, mint Gardini olasz társulatának szintén szerződtetett drámai énekesnője. Atyjának fivére épitész volt s ennek fia Gerster Kálmán, ki a Deák Ferenc siremlékére hirdetett pályázaton az első dijat nyerte el.

Etelka már kiskorában föltünt szépen fejlett csengő hangjával, de ez a hang arra látszott kárhoztatva, hogy a jó barátok és ismerősök szük körén túl ne legyen hivatva másokat is elragadni. Csak véletlennek köszönhetni, hogy ez a „csillag“ nem maradt homályban. Valami hangversenyt rendeztek Kassán a mükedvelők s ez alkalommal a még csak tizennégy éves Gerster Etelka is föllépett. Természetes, hogy nagyon megtapsolták a gyermeket, de énekének fontosabb következménye is lett. Ott volt Hellmesberger is, a hires vonósné-

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

gyesek rendezője és jeles zenetanár. Ez meghallván az üde hangu leánykát, annyira el volt ragadtatva általa, hogy addig ostromolta szülőit, mig ezek végre beleegyeztek, hogy leányuk énektalentumát szakszerüleg képeztetik.

S igy történt. Az ifju leányka Bécsbe költözött s növendéke lett Marchesi aszszonynak, a világhirü Garcia egyik jelesebb tanitványának, kinek ott énekiskolája van s nem egy jeles müvésznőt adott már át a világnak.

Gerster Etelka rövid idő alatt meglepő haladást tanusitott a mesternő szakavatott vezetése alatt, ki őt egyszer a műértő körök előtt adott hangversenyben be is mutatá, mely alkalommal a tanitvány oly sikert aratott, mely mindenkiben, a ki hallotta, szép reményt ébresztett a magyar leány jövője iránt.

E siker után Marchesi asszony látta, hogy bátran föllépteti növendékét a szinpadon is, s elszerződtette Velencébe a Fenice-szinházhoz. 1876 jan. 8-án lépett föl itt először szinpadon „Rigoletto“-ban, majd „Hamlet“-ben, „Faust“-ban és másokban. — Gardini igazgató el volt ragadtatva általa, s elhatározá, hogy körutra viszi s több nagyobb városban bemutatja.

A művésznő el is fogadta ez ajánlatot, s igy ment el impressariojával előbb Marseillebe, hol, — a kezünk közt levő nehány hirlap tanusága szerint — egészen elbájolta a közönséget és kritikát, ugy hogy amaz csak Marseillet, ez csak a párisi nagy operát tartá hozzá méltó müvészi pontnak, — majd Genuába, hol kitünően műértő közönség hozta meg számára tapsait, közötte Verdi, a hires dalmüszerző, ki a „Hugenották“-ban és „Alvajáró“-ban bemutatott alkotásaiért a legnagyobb dicsérettel halmozta el.

Olaszországból végre Berlinbe ment, hol az olasz staggionénak ő képezte legnagyobb vonzerejét,

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

s honnan csak a viszontlátás kikötése mellett akarták elereszteni.

Igy jött végre vissza hazájába, már mint megkoszoruzott, diadalokat ült, elismert müvésznő.

Nálunk a „Nemzeti szinpadon“, mint vendég olaszul énekelt, mert e nemzetközi nyelven tanulta be szerepeit. Mielőtt haza érkezett volna, megelőzte hire s ritka müvésznőről irtak oly osztatlan elragadtatással mint ő róla; müvészete delén ritka müvésznő kapott oly teljes koszorut az elismerésből mint ő. Elnevezték müvésznőnek, „csalogányszavu csillagnak a müvészet egén,“ elmondták olyannak, kit most „nincs is kivel összehasonlitani, mert csak Patti vagy Wilt lehet az, kit párhuzamba lehet vele tenni. Mi „Lammermoori Lucia“ cimszerepében hallottuk s már első jeleneteinél meggyőződhetett mindenki hangja tisztaságáról, kellemes csengéséről s a mi a legfőbb, megkapó játékáról. A nagy téboly jelenet alkalmával mutatta be különösen szép koloratur-játszta hanglépcsőit s futamait, trilláit, staccatoit stb.
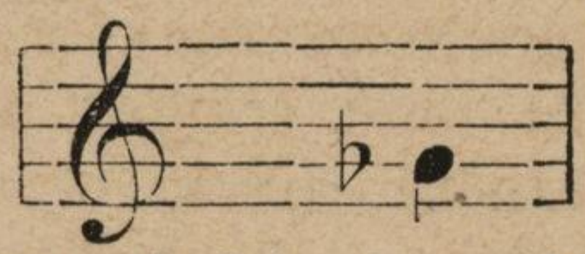
Később Gardinihoz ment nőül s ezzel utazza be Europa nevezetesebb városait, hogy bemutassa müvészetét s hazájának szerezzen dicsőséget idegen elemek előtt is. Ez év elején Moszkvában büvölt s martius 21-ikétől a berlini dalmüszinházban énekel. Oroszországban oly nagy volt a bámulat, hogy egy ottani lap következőket irta róla.

„A mi mostani müvésznemzedékünk nem fogják elhinni, hogy az ének valódi nagy mesterei mit tudtak annak idején hangjukkal kifejteni. Sassarelli és Cassalli pl. könnyedén tudták kihuzni a kadentiákat egy egész percen át; Ferri egyetlen lélekzetvétellel két oktáván futott végig hangjával föl és viszsza, folyvást trillázva; Farinelli fogadásból legyőzött egy hires trombita-virtuozt, hosszabban, erősebben, tömörebben tartván ki a hangot, mint emez. Gardini-Gerster asszony az egyetlen a jelenkor mü-
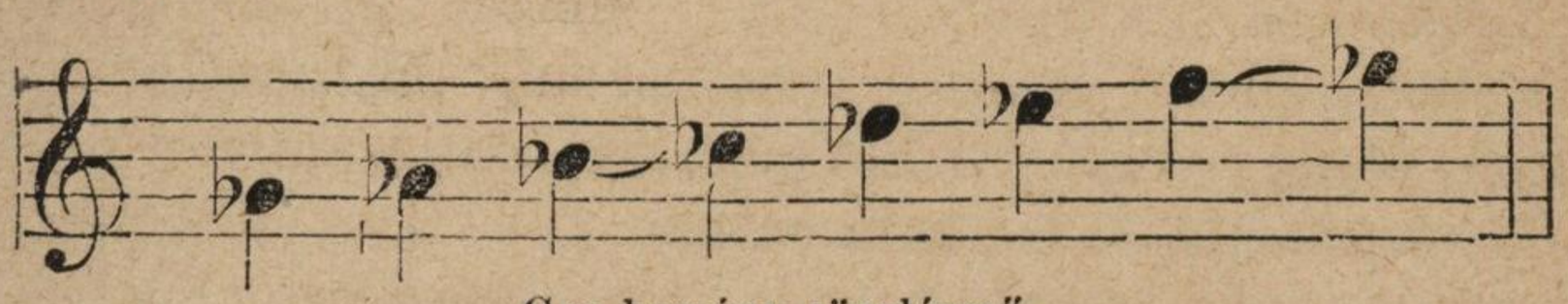
ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

vésznői között, a ki mindazt egyesiti magában, a mi a régi jó idők traditióját ismét fölkeltheti, a midőn az ének és müvészet virágkorát élte.“

Ges, Sol bémol (fr.), *g flat* (ang.), a g hangjegy egy ♭-vel lejebbitve.

Ges-dur (n.), *sol bémol majeur* (fr.), kemény hanglépcső a ges-re 6 ♭ előjegyzéssel: b, es, as, des, ges, ces.

Ges kemény zönglépcső.
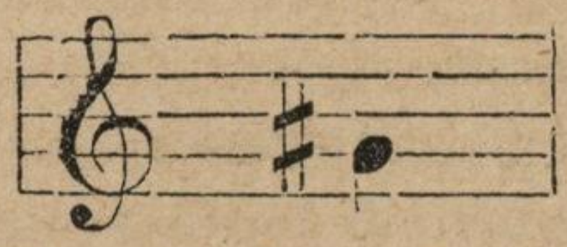
Ghiribizzi, rögtönzött ugrások. *Ghiribizziso*, szeszélyes ötlet, — *Ghiribizzoso*, ábrándosan különcködve.

Giardinieri, kertészdalok
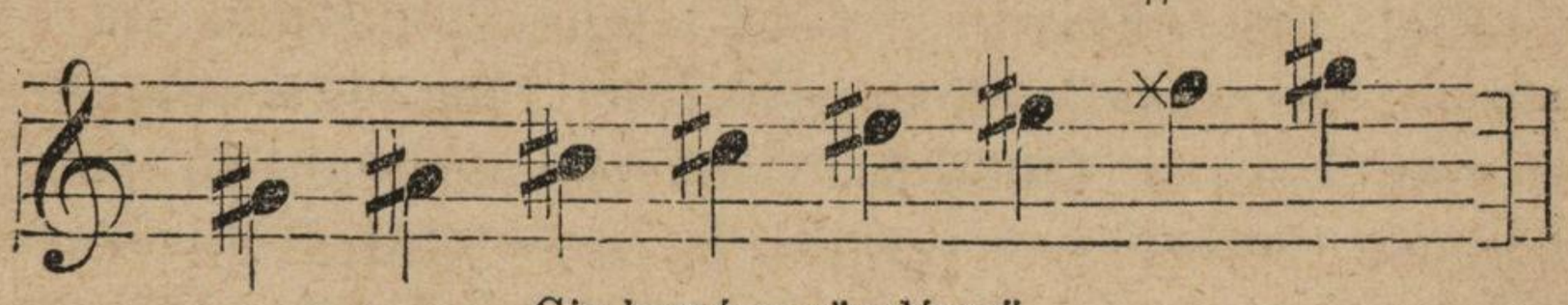
Giga, *gigue*, *gique*, régi divatu élénk jellegü tánc $^{3}/_{8}$, $^{6}/_{8}$ és $^{12}/_{8}$ ütenyben. *Bach Seb.* müveiben találkozunk vele leginkább.

Giochevole, Giocondamente, *Giocondevole*, *Giocondezza*, *Giocondita*, *Giojante*, *Giojosamente*, *Giojoso*, *Gioviale*, *Giovialità*, vidáman, kedélyesen.

Gis, sol dièse (fr.), *g charp* (ang.), a g hangjegy egy ♯-tel fölebbitve.
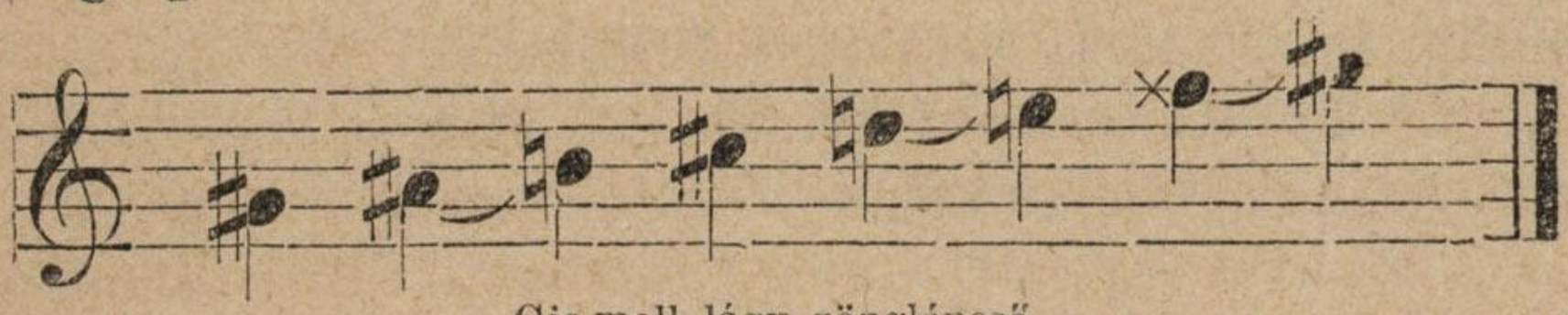

Gis-dur ideális zönglépcső nyolc ♯-tel.

Gis kemény zönglépcső.

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

Gis-moll, sol dièse mineur (fr.), ideális lágy zönglépcső.

Gis-moll lágy zönglépcső.

Giucoso, l. *giocoso.*

Giubiloso, ujongva.

Giucante, Giuchevole, vigan, vidáman.

Giusto, tetszés szerint.
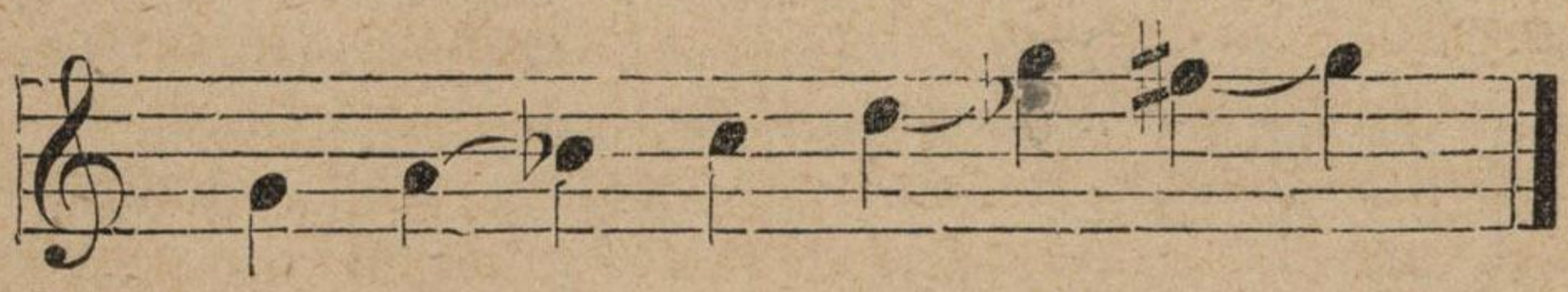
Gli, névelő.

Glissando, glissato, glissicando, glissicató, egy ujjal végig csuszva a zongora billentyüzetén.

Glockenspiel (n.), harangjáték. Sok egymásután álló hangolt harangokból áll, sokszor 3 nyolcad (octáva) terjedelemben is s leginkább tornyokban alkalmazva. Német- s Franciaországban, Salzburgban stb. még most is divók e harangjátékok.

Gloria, (lat.), az angyalok dicséneke; vagyis a szt. mise második éneke.

G-moll, lágy zönglépcső a g-re, két ♭ előjegyzéssel: *be* és *es.*

Gobbi Alajos, ifj. Henrik testvére, szül. 1844. decemb. 20-án Budapesten. Ő is ugy mint fivére a zenét választá életpályájának, mert ez vonzta s bilincselte magához leginkább. A „Nemz. zenedé“-ben tanult; előbb Huber, később Ridley Kohnetól hegedülni. Mesterei szerették tanitványukat mert tehetségét párositván kellő szorgalommal, napról-napra haladt előre. A zenedei tanfolyam végeztével a „Nemzeti Szinház“ zenekarához

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

szerződtették, hol máig mint „prim“-hegedüs nélkülözhetlen; a „Nemz. zenedé“-ben pedig mint hegedütanár elismerésreméltóan müködik. — Egyáltalán Gobbi Alajos egyike az gen keresett hegedümestereknek, mert kitünő tanitási módja, nem egy jeles hegedüsnek adá meg biztos irányát hangszerén.

Gobbi Henrik született 1842. jun. 7-én Budapesten. Kora ifjuságában nyilatkozván már hajlama a zene iránt, atyja egy iskolai tanitó által tanittatá zongorázni. Az alapismeretek elsajátitása után a „Nemz. zenede“ ének növendéke lett addig, mig Dunkl N. János (l. Dunkl.) fölismervén benne a zene iránt tanusitott határozott hajlamot, saját vezetése alá nem vette. G. szorgalommal fogott a tanuláshoz ugy, hogy rövid időn át a biztos haladás tanujelét adta magáról. Nem ritkán 5—6 órán át játszott régi ugynevezett Spinett zongoráján, kevés megszakitással mindennap. Volt is eredménye munkájának, mert mestere — ki dijnélkül tanitá — nagy örömet talált benne, 15 éves lehetett midőn mestere bucsut vett tőle — Bécsbe történt utazása miatt — nem féltvén azoban Gobbit többé, ki akkor már annyira előhaladt volt tanulmányaiban, hogy továbbképzését önmaga is biztosan teljesitheté. Nem is csalódott mestere, mert G. önmagára hagyatva, szorgalmasan tanult; haladt előre, mert vasakarata legyőzött mindent mi ujtában álla. Alig 16 éves korában már az „Europa“ termében találjuk Grünwald Adolf és Környei Ceciliával triókat játszani. Ez nagy merészség volt ugyan tőle, mert leginkább ujabb s ujabb hármasok ismertetését tüzte ki célul a társaság. Schumann, Brams stb. trióit, mondhatni ők ismertették, mi annál dicséretre méltóbb volt, hogy épen azon időben sokan, kik tehettek volna valamit, aluszékonysággal töltek idejöket.

Thern Károlytól tanulta a zeneszerzés

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

alapvonásait. Midőn egy vonós hármast s egy négyest irt, Volkmann Roberthez ment, ki szivesen fogadta, sőt magához édesgette s hetenkint egyszer-kétszer utmutatások cime alatt tanitotta is, gondosan figyelvén Gobbi munkálkodásaira. Volkmann magyarázatai mindinkább nagyobb befolyással voltak reá; szorgalma megkétszerezett volt, minthogy nem tévesztve szemelől ez alapigazságot: „Gyakorlat teszi az embert mesterré;“ irt s fáradozott, minden példát tizszerezve dolgozott fel, hogy irási technikát sajátitson el a zenében.

Báró Prónay István, — ki maga is igen müértő volt a zenében, főleg azonban a festészetben, mert Kaulbachtól tanult — acsai birtokára vette gyermekei mellé zenemesternek s elég alkalmat adott, hogy szabad idejét egészen gondnélkül a munkának szentelhesse s ezáltal minél biztosabban kitüzött célja felé törhessen.

Addig, mig Liszt Ferencz nem tette lakását a fővárosba, Volkmann és Schumann befolyását követte leginkább s ez idő alatt jelent meg tőle azon 8 keringő, (Walses) melyekről később Liszt Ferenc olyképen nyilatkozott, hogy Chopin óta senki ily stylusu keringőket nem irt; az „Oesterreichische Musikzeitung“ 1876. évf. 38 sz. szintén dicsérőleg emliti Gobbi ezen irányu keringőit s kiemeli, hogy a nagy talentum bizonyitványát hordják magukon e müvek; továbbá „Hat acsay kép“ — 1. Az erkélyen. 2. A temetőben. 3. A csővári romok. 4. A nagy tölgynél. 5. A gesztenyésben. 6. Az erdei kutnál. — (Megjegyezzük, hogy e kiadványokon látható képek Br. Prónay által rajzoltattak s az acsai nevezetességeket ábrázolják.) „Fantasiebilder“ — 1. Allein. 2. Bettelndes Kind. 3. Intermezzo. 4. In der Nähe des Klosters. 5. Im Freien. 6. Heimkehrende Zecher. (Rózsavölgyi); Zwei Serenaden,“ zongora és hegedüre (Rózsavölgyi);

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

„Impromtu“ (Rózsavölgyi); „Négy darab barátaim emlényébe.“ zong. és hegedüre (Táborszky és Parsch); „Hat magyar modoru jellemrajz.“ II. füzetben — 1. A sétányon. 2. A kis katona. 3. Éji hangok. 4. A horgásznál. 5. Az erdőben. 6. A régi időkből. (Táborszky és Parsch.) 1867-ben. Br. Prónayiékat elhagyva a fővárosba tért, hol megnősülve, állandó lakhelyét is választá. Itt irta az „1867-iki magyar koronázási-induló-ábránd“-ját, mely müve a magasabb irányu magyar zeneirodalomnak kétségkivül egyik figyelemre méltó vivmánya s becsületére válnék bármely irodalomnak is. Bevezetés, hymnus és indulóból áll: mindenik rész szélesen van dolgozva és telve a legérdekesebb részletekkel. Az ezután megjelent munkáiról eltünt a Volkmann és Schumann befolyás látszata is, mert az ezentúl megjelent munkák már Liszt irányát viselik magukon. Ő ugyanis Liszt kéziratait tisztázván, igen sokat tanult belőlük; különösen forma tekintetében; azonkivül a nagymester magyarázatai s figyelmeztetései által minden arra kinálkozó alkalommal sokat és sokszor tanult tőle. Gobbi kiváló tanitványa volt Lisztnek — mikről müvei eléggé tanuskodnak — s nem egyszer tüntette ki a nagymester őt nemcsak a fővárosban, hanem Romában és Weimarban is, hol szintéu vele volt s tanult.

Lisztte l való gyakori érintkezése s munkáinak szorgalmas tanulmányozása egészen a nagymester által kultivált irányhoz bilincselte. Ezen uj irány követését egy magyar irányu (stylusu,) egy szakaszban irt „Sonatá“-ja mutatta be. Gobbinak e müve sok alkalmat adott a zenekritikusoknak pro és contra véleményeiket hangoztatni a Sonaták ilyetén formájáról. Mit különben akkor is eléggé volt alkalmuk tenni, midőn Liszt H-moll egy tételü sonatája jelent meg. 1873-ban Liszt Ferenc 50 éves müvészi jubileumára irta a

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

„Liszt cantaté“-t két zongorára, solora, énekkarra s hárfára. A nagy s ünnepélyes bevezetés később négy kézre Kantnál jelent meg Lipcsében. Az imposans bevezetést egy tenor solo követi, melyet egy kedves rhytmusu női kar folytat; néhány méret után meg a teljes férfi kar csatlakozásával domboritja ki a zenei gondolatot.

Átiratai közül különösen följegyezzük: „Négy magyar suite“-t válogatott magyar eredeti dalok, népdalok és táncokból. 4 kézre, négy füzetben. (1877.) Táborszky és Parsch. — „Ungarische Weisen.“ 4 kézre, két füzetben. (1877.) Kant, Lipcsében. — „Ungarische Skizzen.“ I. füzet, négy kézre. (1877) Spina, Bécs. — „Hat tanulmány Rode után.“ (1878) Spina.

Liszt müvei közül átirt: „Szózat és Hymnus,“ négy kézre. (1875.) Rózsavölgyi és társa. — „Széchényi induló, négy kézre. (1875.) Rózsavölgyi. — „Rossignol.“ négy kézre. (1877.) Kant. — „Schubert“ „Iiszt“ „Soirées de Viénne,“ négy kézre. (1877.) Spina firma megbizásából. — Más szerzők átiratai közül följegyezzük: Volkmann „Visegrád“-ját két zongorára. (1877.) Rózsavölgyi és társa. — Brams „Paganini variátiók“ Két zongorára. (1877.) — Wagner „Valkürök lovaglása.“ (1876.) Két zongorára, melyet Liszt játszott Menterrel 1876-ban. — Ábrányi „Magyar indulók,“ négy kézre. (1877.) Straus-Tausig „Soirées de Viénne“ négy kézre. (1878.) Schubert, Lipcse, Amerika.) Nem hagyhatjuk emlités nélkül a legujabban megjelent „Három eredeti tanulmány“-át sem, melyek között az egyik, a II. magyar irányu s egy tételben irt sonata, mely a mult hónapokban — még kéziratból játsztva — nagy tetszést aratva adatott elő Gold R. k. által.

Gobbi a fönt elősorolt munkáin kivül irt, négyeseket, dalokat, duokat zongora- és hegedüre,

ZENEAKADÉMIA
LISZT-MÚZEUM

balladákat, kisebb ábrándokat, melyek elvétve az „Apolló“ zenemü folyóiratokban közöltettek. Ő egyike ama keveseknek, kiknek munkássága és sikere áttörvén szeretett hazánk szük határain, szintén hatni voltak képesek, mi által hazánk tekintélyben csak nyerendett; mely körülményt annál örvendetesebben jegyezzük föl, minthogy ritkán vagyunk oly helyzetben hazánkfiáról, ily vivmányok följegyzésére. Ő nemcsak a főváros, de egész hazánk egyik legkiválóbb tagja, mert a zene fejlesztése körül nagy érdemeket szerzett

God save the king, v. *Queen* (ang.), angol népdal.

Goll János, szül. 1841. junius 25-én Báttaszéken Tolnamegyében. Első zeneoktatását az ottani tanitótól Bene Mihálytól nyerte; 1855-ben Eltér Ferenc vette át a tanitást. Budapestre jöttekor elvégezte a tanitó-képezdei évfolyamokat s 1860-ban — már mint alkalmazott tanitó — a zenedébe járt, hol Thern Károly, Zapf Antal és Feigler Viktortól nyert oktatást. 1865-ben átvette a zene tanitását a kir. tanitó-képezdében, később pedig alkalmazást nyert a polgári iskolánál mint énektanár, hol máig buzgón müködik. 1874-ben meginditott egy „Tánc“ cimü zenefolyóiratot, melyet 1876-ban „Orpheus“ név alatt folytatott több szerencsével. Legujabban pedig ének-tankönyvet és egy „Polyhymnia“ cimü énekgyüjteményt szerkesztett és irt.

Gola, torok, nyak v. torokhang.

Goldmark Károly, szül. 1832. május 18-án Keszthelyen, szegény sorsu szülőktől. Már gyermekkorában nevezetes zenei tehetség nyilatkozott benne s atyja, értelmes férfiu levén, elhatározta, hogy a fiut arra a pályára szenteli, melyre oly nagy hivatása van. Eleinte Sopronban tanittatá hegedüjátékra, majd Bécsben, hol aztán a buzgón törekvő ifju

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Prochtól nyert oktatást a zeneszerzésben. Goldmark Kár. csakhamar Bécsben, majd Budapesten már önállóan lépett föl s mig egyrészt magát müvészetében mindinkább tökéletesiteni iparkodott, másrészt már hirneve megalapitásán is sikerrel dolgozott. Önálló hanversenyek és a nemesebb kamarai zene körébe vágó szerzemények csakhamar ismertté tették nevét, s mint kiváló zeneszerző, müveivel majd minden nevezetesb hangversenyben szerepelt. Fölösleges emlitenünk a hegedüre és zongorára szerzett „Suite“-t, a „Sekuntala nyitányt“ Ezeket és még több kitünő müvét a zenevilág ugy, mint a közönség eléggé ismeri; e nembeli müvei közt legujabb azon nagy Symphonia, mely Bécsben rendkivüli hatással adatott elő.

A hangversenyek terme, a kamarai zene korlátai csakhamar szüknek bizonyultak, Goldmark mindinkább hatalmasan fejlődő alkotásai számára; a szinpad nagy arányai kellettek, hogy egész nagyságukban megjelenhessenek. Goldmark határozott drámai zeneköltő s ezt bebizonyitá első dalmüvében, „Sába királynőben.“ A „Sába királynő“ szövege, mely Mosenthal tollából folyt, valóban megnehezitette a zeneköltő föladatát. Hiányzik benne a cselekmény drámai fejlődése, hiányzanak a kidomborodó, hangulatot költő jellemek. A főszemély, a „Sába királynő“ egy feslett erkölcsü nő, ki arczátlan hazugságokkal lánczolja magához kedvesét. Salamon király kirivóan elüt attól az alaktól, melylyel őt az évezredek történelme tette; Assad, a szerelmes, gyönge báb. Csak Salomil női alakja ragad meg, s ennek szentelt a zeneköltő is legnagyobb figyelmet.

A „Sába királynő“ erőteljes, eredetiségben gazdag zenemű, oly elme müve, melyben gazdagon fakadnak az önálló, szép gondolatok s mely a szép eszmét, szép alakba is tudja önteni. A mese helye és ideje szükségessé tette, hogy az egész müvön ke-

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

let szinezete tükröződjék vissza s ez Goldmarknak fényesen sikerült; igy különösen Astoráth csábdalában és a második fölvonás templomi énekeiben. A hol a szenvedély elragadó. Goldmark teljesen föladata szinvonalán áll s Assad és a királynő duettje a második fölvonás kezdetén a templomi jelenet nagy kardalai, Sulamith bucsudala a közbevágó nagy karkisérettel ritka drámai hatásuak. A gyöngéd érzelmek kifejezése viszont épen oly találó, s Assad elbeszélése a libanoni jelenségről büvös álmokba ringatja a hallgatót: e részlet általában a mü legfényesebb pontja.

Az énekesekre ugy, mint a zenekarra nagy föladatokat ró a „Sába királynő“ előadása. A hangok többnyire a legfölsőbb rétegekben mozognak, a zenekar pedig müvészete minden titkát kénytelen előszedni, hogy a szerző szándékait helyesen interpretálja. Az énekeseknek nehéz küzdelme jut a zenekar chromatikai fatumaival; de, ha ezt diadalmasan megállják, csodásan szép ensemble lepi meg a hallgatót.

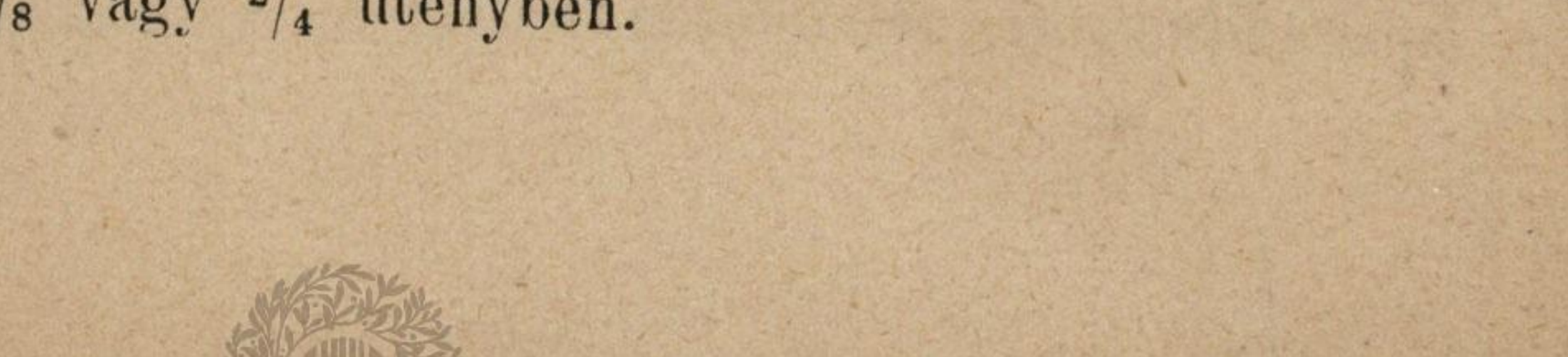
Goldmark Károly még csak most áll férfi kora derekán, zeneszerzői pályájának ugyszólván kezdetén; hiszszük, hogy fényes tehetségü hazánkfia, ezentúl még számos müvel fogja gazdagitani a szinpadot és általában a zenemüvészetet.

Goldmark Károly „Sába királynő“ cimü nagy dalmüve először Budapesten a „Nemzeti szinház“-ban adatott elő 1876. mártius 18-án nagy hatással.

Gorgheggiamento, toroktrilla.
Gorgheggiare, torokkal trillázni.
Gracieux (fr.), kedvesen.
Gracile, gyöngéden.
Gradation (fr,). *Gradazione*, emelkedés.
Gradevole, — volmente, tetszetősen.
Graditamente, tetszetősen.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Graditissimo, igen kedvesen.
Grado, fok, lépcső.
Grado ascendente, fölfelé haladó lépcső.
Grado descendente, lefelé haladó lépcső.
Graduale, része a szt. misének, mely az első részben a *Gloria* és a *Credo* közt van.
Gran-cassa, nagy- v. katonadob.
Grand (fr.) *grande.* nagy.
Grand-barré (fr.), a balkéz mutató ujjának a pengedü (gitár) mind a 6 húrjára való tétele.
Grandessa, con grandezza, magasztosan.
Grandioso, magasztosan, pompásan, nagyszerüen.
Grandiosonante, lármásan.
Grave, gravamente, gravezza, komolyan, nehézkesen, kimérten.
Gravita, con Gravita, méltósággal, komolyan.
Grazie, kellem.
Graziosamente, Grazioso, kellemesen.
* *Griffbrett,* (n.), ébenfalap a vonós hangszereknél és a pengetőnél (gitár) mely fölött a húrok húzódnak s melyen az ujjakkal való fogások eszközöltetnek.
Gropetto, kettős előütés; a földiszités egy neme.
Groppo, zöngalakzat.

Grotesco, l. *burlesko.*

Gruber Kár. Ant. (Grubenfelsi) szül. 1760. junius 28. Szegeden. Irt és kiadott ily cimü érdekes munkát „Aesthetische Gedanken über Bartl's Tasten-Harmonika."

Grupetto, Gruppo, l. *Groppetto.*
Guarache, Guracho, spanyol eredü nápolyi tánc $^{6}/_{8}$ vagy $^{2}/_{4}$ ütenyben.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Guerriero, harciasan.

Guida, Guide (fr.), vezérszólam.

Guide-main, Kalkbrenner által föltalált gépezet, mely által a zongorát tanuló a kéznek jótartására van utalva.

Guidon, (fr.), hangjegymutató.

Guique (fr.), l. *Giga.*

Guitare (fr.), l. *pengedü* hat húros pengető hangszer.

Gungl József, szül. 1810. decemb. 1-én Zsámbokon, hol 15 éves korában tanitó-segéd volt s mint ilyen Budapestre jött, hol sok ideig müködött. Megunván a tanitói pályát, mint oboista beutazta Europa nagyobb városait, hol hangversenyei kedveltek voltak. 1843-ban Berlinben telepedett le s mint kitünő zenekarvezető s müvész szerzett elismerést és hirnevet. 1848-ban Amerikába utazott hangversenyezni, de kevés sikert aratva visszatért Europába s Oroszország felé vette utját s ott sok szerencsével mutatta be müvészetét. 1856 óta bécsi lakos, hol egy zenekar élén szerencsésen müködik. Sok tánczenét irt, melyek eléggé ismertek, különösen a bécsiek előtt.

Gungl János, szül. 1819-ben, az előbbinek unokaöcscse, szintén nevezetes mint zenész. 1845 óta Szt.-Pétervárott él.

Gusto, izlés.

Gustoso, izléssel.

Guter Takttheil, (n.), valamely ütenynemnek hangsulyozott része.

Gutturalton, torokhang.

Gymnopaedia, régi torna- vagy vivó-tánc.

---

* A csillaggal ellátott szók az előbbi füzetekből való kimaradásuk miatt fordulnak elő e füzetben.

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

H.

H, si, (fr.) a kemény c diatonikus zöngrovat hetedik zöngéje.

Halács János, szül. 1838. december. 17-én Magyarország határán levő Wessely nevü helységben, hol 6-dik életévétől kezdve tanult zongorázni, énekelni, hegedülni és fúhangszereket kezelni. 1863-ban Budapestre jött, hol Thern Károly és Feigler Viktortól képezteté magát alaposabban ismereteiben. Azóta zeneszerzéssel foglalkozik s szorgalmasan ir. Szerzeményei közül többeket adott elő a „Budai zeneakadémia“, mely egylet körül sok érdeme van.

* *Halbcadenz* (n.) félzáradék vagyis: harmoniai nyugpont, mely valamely hangnem uralgó kemény hármasára támaszkodik.

* *Halbe Note* (n.), fél hangjegy:

* *Halbe Pause* (n.), fél szünjel:

* *Halber Ton* (n.), *félhang*, kétféle u. m. nagy és kis félhangok. Egy nagy félhang elméletileg nem más, mint a vonalrendszeren két oly zöngének a távolsága, melyek azon, különböző vonal és vonalközre (v. megforditva) esnek ugyan, hanem gyakorlatilag hangoztatva a zongorán vagy más billentyüs

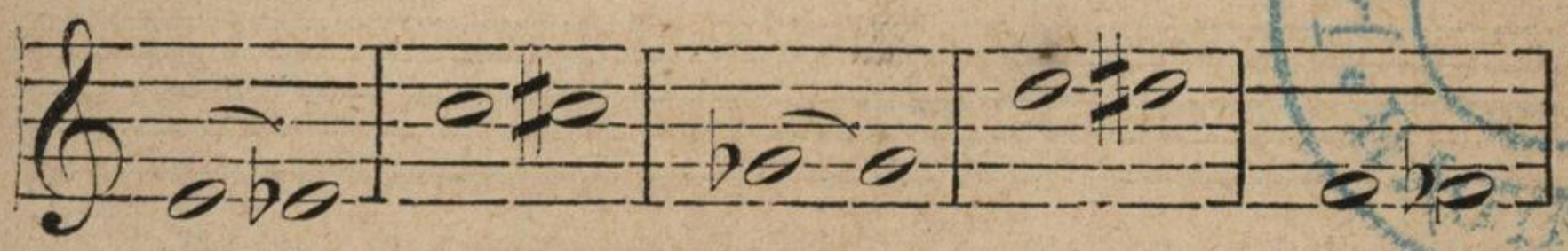
ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

hangszeren, köztük sem fehér, sem fekete billentyü nem észlelhető: pl.

Nagy félhang.

Egy kis félhang pedig nem más, mint a vonalrendszeren két olyan zönge, melynek távolsága ugyan egy vonalra v. vonalközre esik, melyek is csak fölebbitő v. lejebbitő jegy használata folytán jönnek létre. Gyakorlatilag pedig nem más, mint két olyan billentyü, melyek közt egy másik nem észlelhető pl:

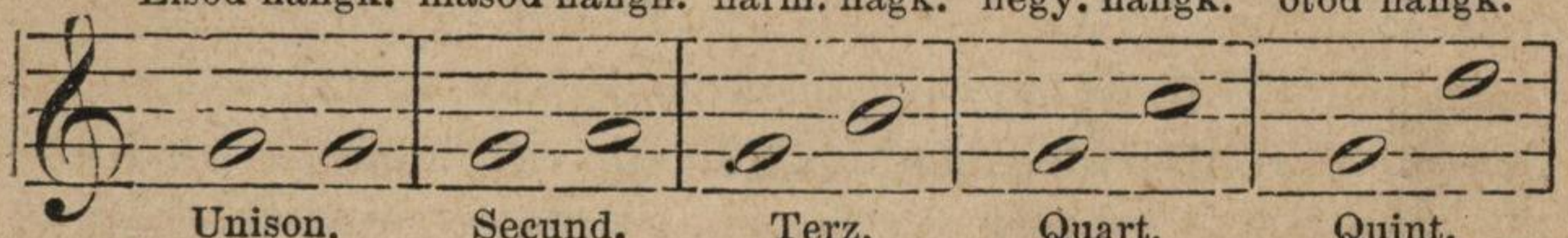
Halbmond (n.), rézből készült félholdalaku csörgő, hangszer, melynek végein lószőr csüng le; rendesen katonai zenekaroknál található.

Halleluja (zsidó), a „dicsénjétek az Urat“ értelemnek megfelelő szó. Dicsének mely a kath. egyházban, rendesen húsvétkor énekeltetik.

Hangköz, Intervall (n.) *Intervallum* (lat.), *Intervalle* (fr.), *Intervallo.* Hangköz, mely nem más, mint bizonyos távolság, melyet bármely zöngétől egy másikig — minden határozott hangrovati s igy hangnemi vonatkozás nélkül — észlelhetünk.
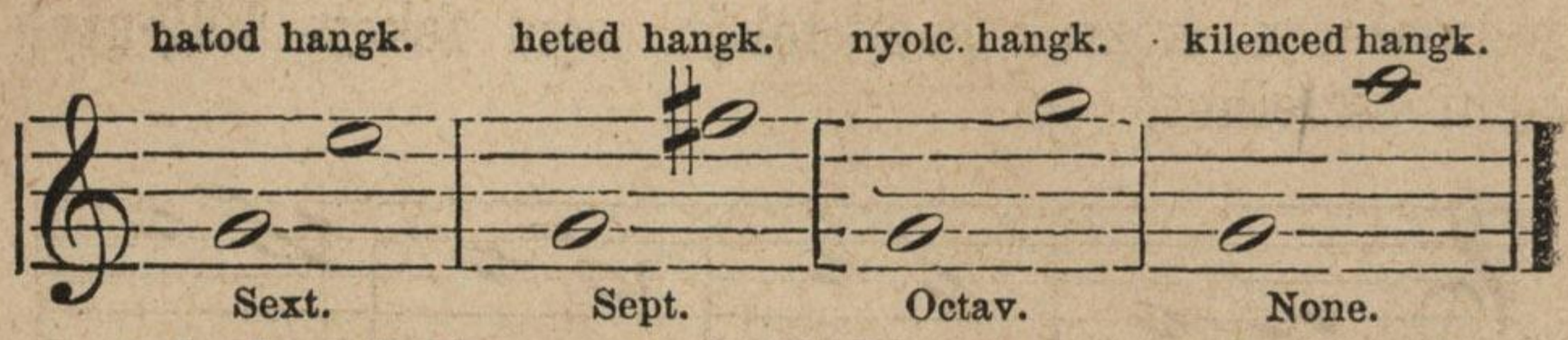
Szoros értelemben pedig ama távolság, melyet egy bizonyos hangrovat zöngéi közt észlelhetünk. A hangközök következők u. m. elsőd (Prime v. Unison), másod (Secund), harmad (Terz), negyed (Quart), ötöd (Quint), hatod (Sext), heted (Septim), nyolcad (Octav), kilenced (None).

Elsőd hangk. másod hangh. harm. hagk. negy. hangk. ötöd hangk.

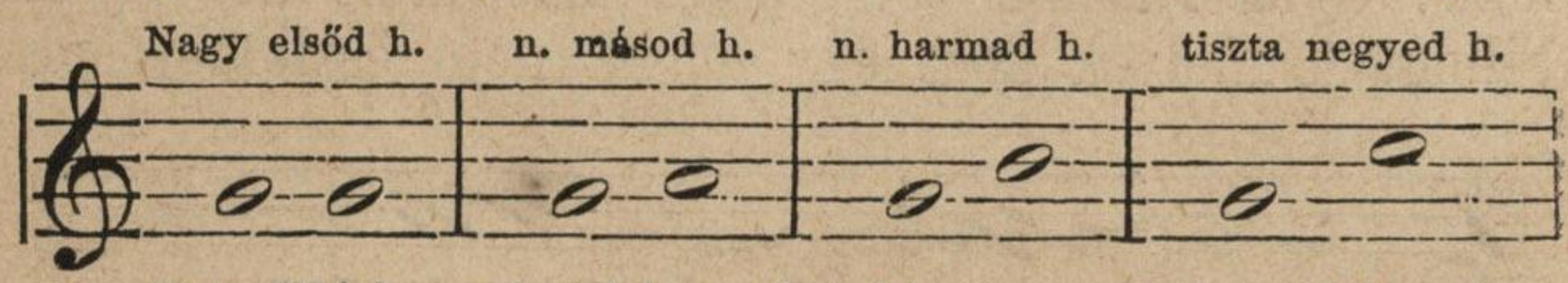

Unison. Secund. Terz. Quart. Quint.
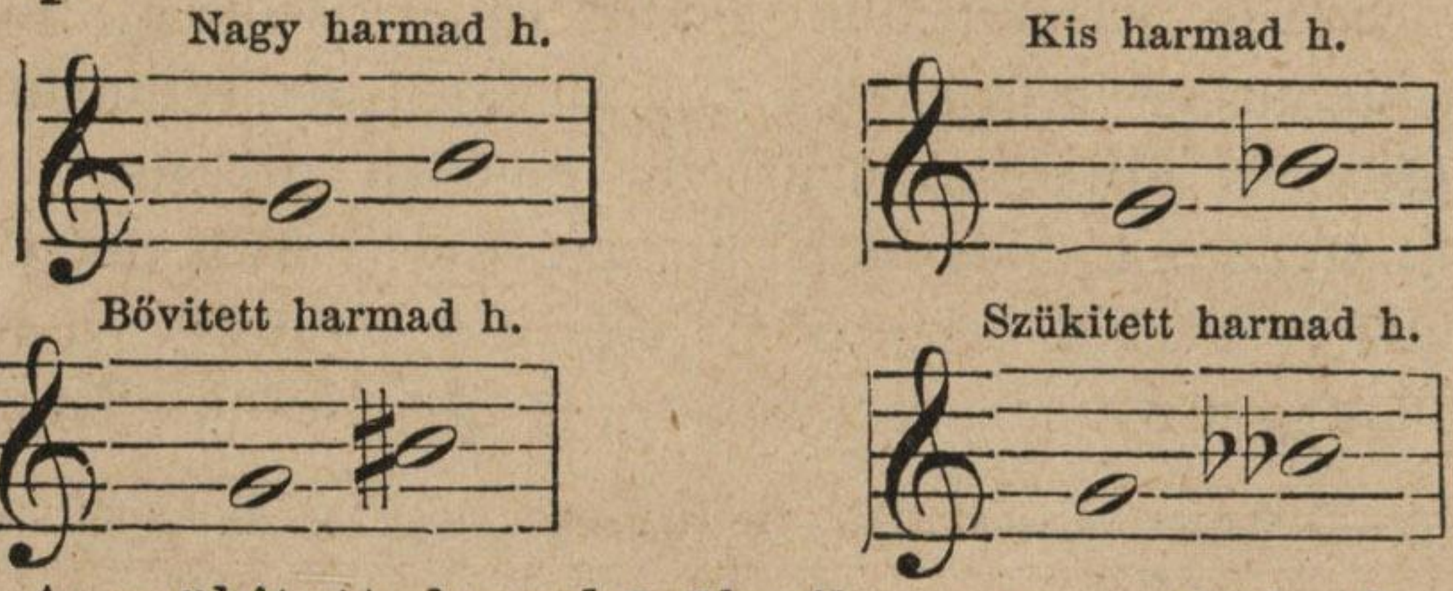
ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

A föntebbi mutató táblában a hangközök ugy jönnek létre, hogy egy bizonyos hangrovat zöngéit egymásután az alaphanghoz mérjük, melyek mindegyike nagynak neveztetik. A nagy negyed és nagy ötöd hangközök kivételképen tiszta negyed s tiszta ötödnek is neveztetnek pl.

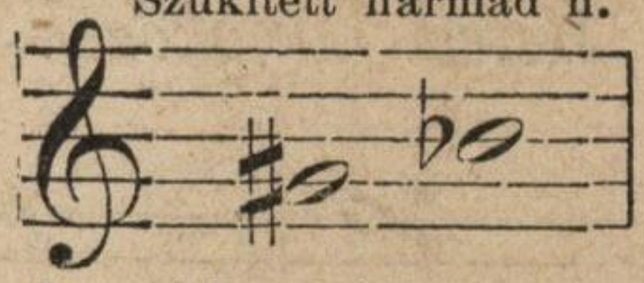
Ha egy természetesen képződött hangközt kereszttel fölebbitünk v. b-vel lejebbezünk, a távolság melyet eredetileg az a billentyüzeten elfoglal nagyobb v. kisebb lesz. Ha egy imigyen eredményezett kis hangközt lejebbitő jegygyel még kisebbre szoritunk, akkor szükitett (vermindert) s ha egy nagyot még nagyobbá teszünk fölebbitő-jegygyel, akkor bővitett (übermässig) hangköz jö létre pl.

A szükitett hangközöknél az az eset is fordulhat elő, hogy az alaphangot egy kereszttel felebbitjük s igy a kishangközből képezzük a szükitettet pl.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Szükitett harmad h.

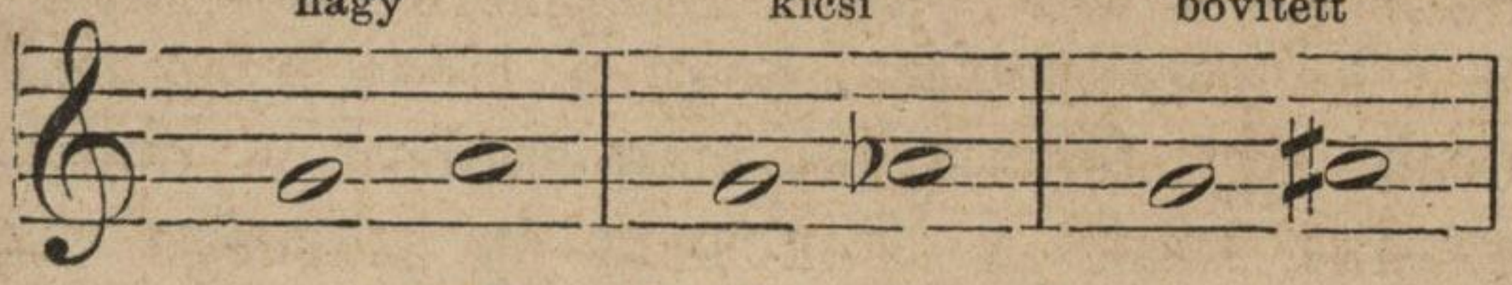

A hangköz elméletileg csak akkor változik át más hangközre, ha az általa elfoglalt vonal vagy vonalköz valamelyike is változik. De a meddig ez nem történik, elváltoztató jegygyel bármennyire táguljon v. szükebbüljön is a távolság gyakorlatilag a billentyükön, s bármennyire hordja is az magán hangzásilag egy más hangköz jellegét, a hangköz mindig ugyanegy válfaju marad.

A különféle hangközök válfajainak táblázata:

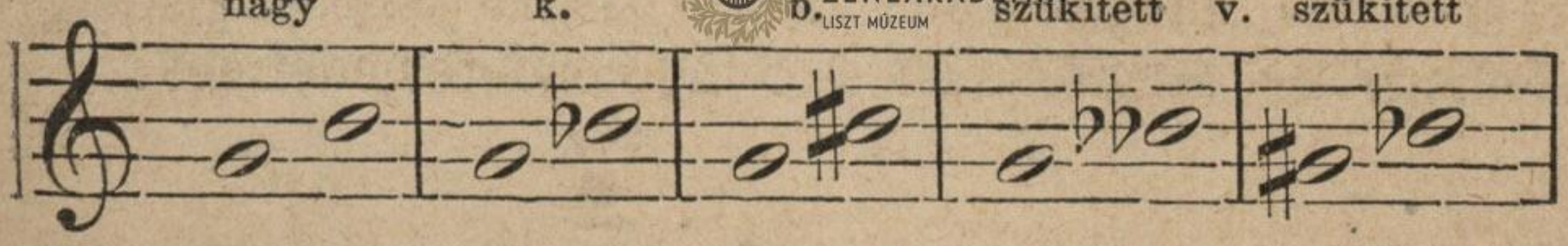
Másod hangközök.

nagy kicsi bővitett

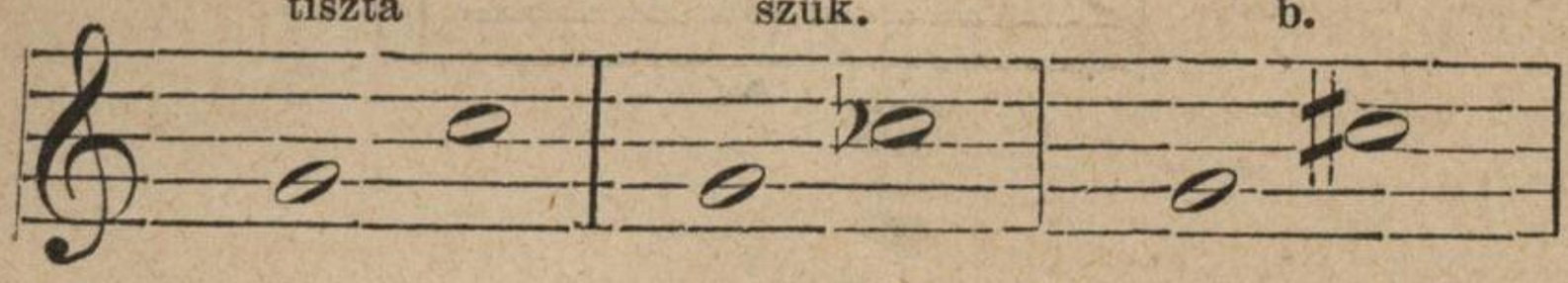
Harmad hangközök.

nagy k. b. szükitett v. szükitett

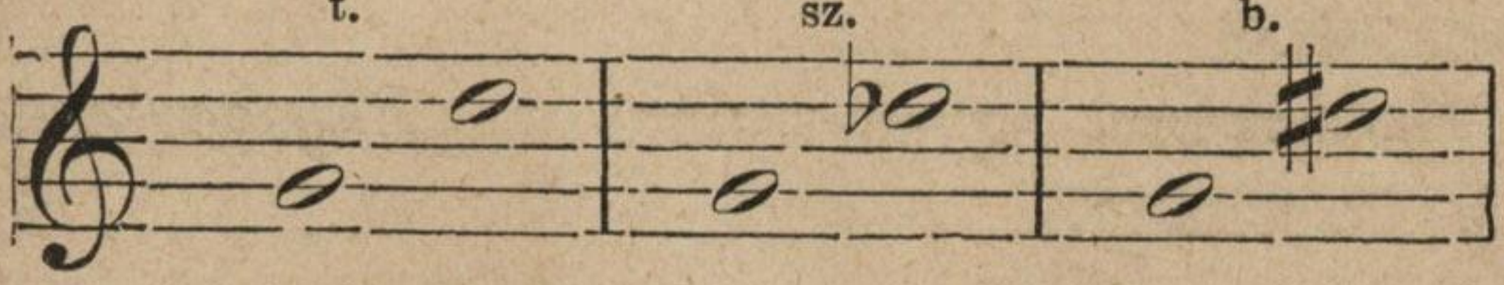
Negyed hangközök.

tiszta szük. b.

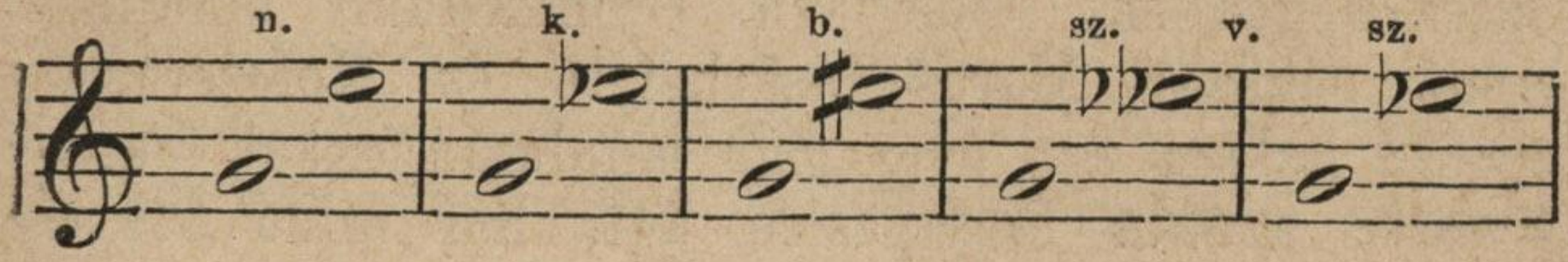
Ötöd hangközök.

t. sz. b.
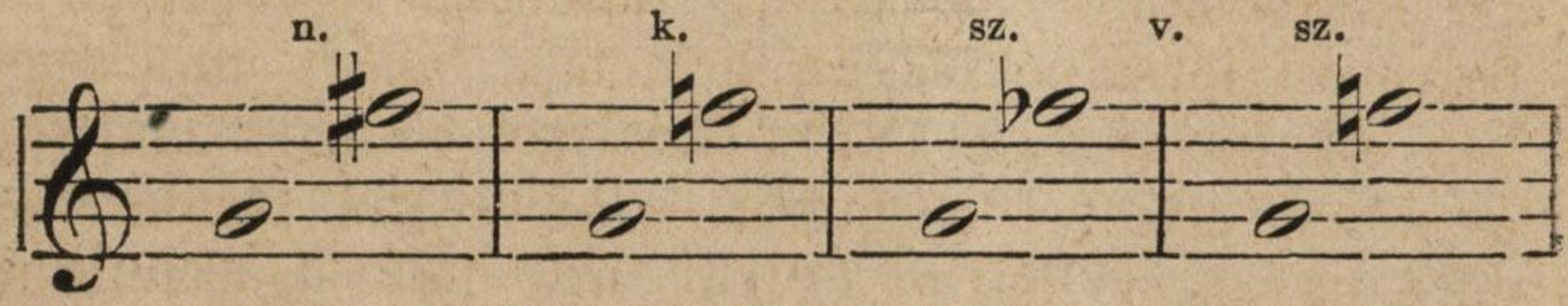

Hatod hangközök.

n. k. b. sz. v. sz.

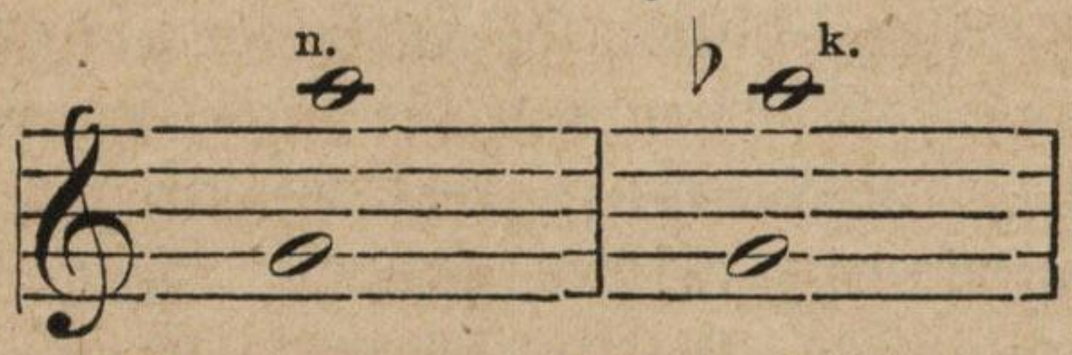

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM
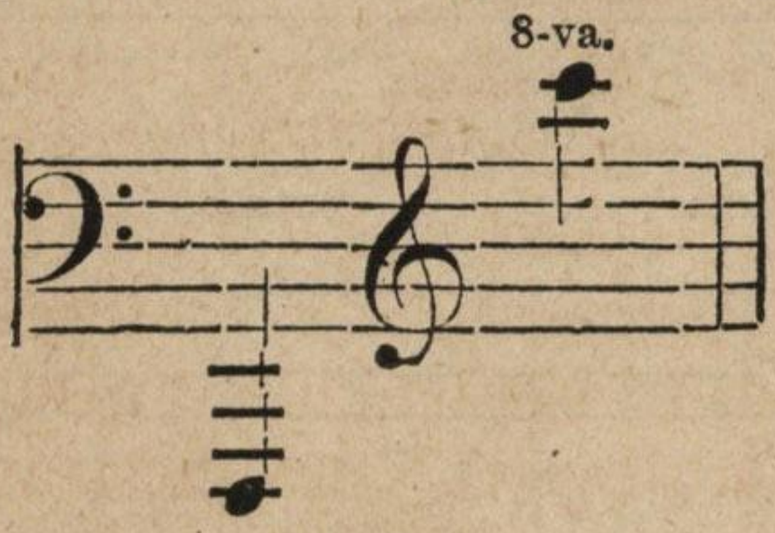
Heted hangközök.

Kilenced hangközök.

Hárfa, Harp (ang.), *Harpa* (ol.) *Harpe* (fr.) húros hangszer, mely 1720-ban Hochbruk által alkalmazott lábtó (pedal) által tetemesen javittatott s 1820-ban *Erard* párisi hangszerkészitő által annyira tökéletesbittetett, hogy a lábtó nyomása által a húrok egy félhanggal magosabban v. mélyebben hangzanak amint a játékosnak ép szüksége van. Az Erard által tökéletesbitett hárfának 7 lábtója van s minden hangnemben lehet rajta játszani. Hangterjedelme megközeliti a 6 nyolcad-terjedelmet:

Harmonieux (fr.), összhangzatos ének- vagy zenészeti tétel.

Harmonium, egyenértelmü a „*Physharmonica*“-val (l. e czimen.)

Harrach József. Szül. 1848. szept. 14-én, Szász-Régenben, Erdélyben. Gymnasiumi tanulmányait végezte Maros-Vásárhelytt és Kolozsvártt; utóbbi helyen egy évig jogi tanulmányokkal foglalkozott; azután Budapestre jött, hol mint bölcsé-

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

szethallgató, tanárjelölt lett. Elvégezvén itt a három-évi tanfolyamot, az $187^3/_4$ tanévben Budapesten a belvárosi főreáltanodában helyettes tanári minőségben alkalmaztatott, $187^5/_6$ tanévtől pedig a magyar és német nyelv s irodalom és bölcsészet rendes tanára ugyanott. Harrach J. már 1871-ben feltünt a „Figyelő“-ben aesthetikai tanulmányai által. A zenekritika, nálunk nem mivelt terén, nemsokára buzgó munkásként lépett föl, miben nagy előnyére van az, mit oly kevés zenekritikusról mondhatunk el, hogy egyszersmind gyakorló zenész is. Gordonkájával ott találjuk a „zenekedvelők egyesületében,“ a philharmoniai hangversenyekben és számos jótékonycélu előadáson. Irodalmi munkássága eddigelé csak kisebb tanulmányokra szoritkozik, de ugylátszik, hogy kiválóan a zene-aesthetikát müveli, mely téren sokat várhatunk tőle.

Harpeggio l. *Arpeggio.*

Harpsichord (ang.), igy nevezik az angolok a zongorát.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Harpsicord, fortepianó.

Hauser Miska, szül. 1822. Pozsonyban. Mint a bécsi Conservatorium növendéke hegedü kiképeztetését Böhm- és Mayseder-től nyerte. A zeneszerzéstanban pedig a hires Sechter oktatta. 1840-ben kezdte meg német-, dán-, svéd-, norvég- és oroszországi müutazását. Nyolc évi utazás után visszatért hazájába, hol zeneszerzési tanulmányait folytatta. 1850-ben Angliába ment, onnan pedig az Egyesült-államokba. 1853—58-ig Californiát egész Dél-Amerikát és Austráliát járta be. 1859—60-ig ismét hazájában élt. Innen keletfelé indult. Stambulban a szultán előtt, Olaszországban Victor Emánuel előtt játszott nagy szerencsével; mely utóbbitól a „Szt. Mauritius“ és „Lazarus rend“ lovagjává neveztetvén ki. 1861-ben Párisban, 1864-ben Berlinben aratott babérokat.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Hauser nemcsak mint kitünő hegedüs, de mint szerencsés zeneszerző is hirnévre tett szert.

Hausse (fr.), a nyirettyünek kápája. (l. ott.)

Hautbois (fr.), l. Oboe.

Haut-dessus v. *premier-dessus* (fr.), a legfelsőbb discant.

Haut taille, magas v. első tenor.

Heller István, kitünő zongora-müvész, de még kitünőbb és szellemdúsabb zeneszerző, született 1815. május 15-én Budapesten tehetős szülőktől. Eleintén a kereskedői pályára volt szánva, de Heller nagyobb kedvet mutatott a zene iránt s zongorában oly előmenteleket tőn, hogy nemsokára tanárával Bräuer Ferenccel nyilvánosan fölléphetett, minek következtében atyja engedett s Bécsbe küldé fiát, hogy a zongora-játszásban s zeneszerzésben tökéletesitse magát. Itt Halm vezetése alatt oly előmeneteleket tőn, hogy már 1827-ben nyilvános tetszés mellett fölléphetett. Hazájába visszatérve több hangversenyt rendezett, melyek által nagy feltünést okozott s leköté a közönség figyelmét maga iránt. Nemsokára nagyobb müutazásra indult s igy először Magyarország kiválóbb városaiban, továbbá Varsóba, Krakkó-, Boroszló-, Lipcse-, Braunschweig-, Hannovera- és Hamburgban vivott ki a maga részére müvészetéhez elkerülhetlenül szükséges jóhirnevet s érdekeltté tevé magát a müvészvilág előtt is. Hamburgból Augsburgba utazott, hol veszélyesen megbetegedett. Itteni tartózkodása azonban nagy hasznára vált, mert ismerettsége Fugger gróffal, továbba Chelárd, Drobisch és Stettennel, kik mindannyian kitünő müismerők lévén, müvészi geniusa fejlődésére jótékony hatást gyakoroltak.

Augsburgban több évig tartózkodván csak 1838-ban ment Párisba, hol folytonos tanulmányozás által müvészetét tökéletesbitette. Kivált széptani (aesthetikai) tanulmányai és szellemdús birálatai

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

tüntették ki s biztositották ottmaradásának kérdését is. Viszonyainak javultával Schweitzba ment, hol leginkább szeret tartózkodni. Müvei a zongora irodalomban a legnagyobb föltünést keltették. A zenészeti kritika egyhangulag a párisi zeneszerzők közt a legnemesebb s legtöbb eredetiséggel birónak ismerte el, s az ottani conservatorium (zenede) legtöbb müvét föl is vette tananyagának földolgozásába. Eddig 140 füzet szerzeményt adott ki, melynek tartalmát Sonáták, Etudök, Capriccok, Phantasiak, Impromtuk stb. teszik.

Heller István solid, igen sokat tudó művész s ma szerzeményei a legkeresettebbeknek mondhatók.

Hemidiapente, e néven a görögök a szükitett ötödöt nevezték.

Hemiditonos, a görögök kis harmada.

Hemiope, kis sip három lyukkal.

Hemitonium (gör.) a félhang.

Heptachord (gör.) heted hangköz. Ugyszintén a 7 húros *Lyra* is igy neveztetik. *Heptachordum*, nagy heted hangköz.

Hertelendi induló egy hazafias induló, melyet a magyar sereg az utolsó insurrectió alkalmával (1809) énekelt. Van egy „Hertelendi“ nóta is. — Mindkettőről azt állitják, hogy a hires tábornok Hertelendi Gábor komponálta. E magyar induló néhai Mosonyi Mihály zongora-átiratában is megjelent, ki azonkivül azt még teljes zenekarra is alkalmazta.

Hexahord, nagy hatod.

Hexameron, gyüjteménye 6 különféle zenemünek.

Hialemos, (gör.) Apolló tiszteletére énekelt dal.

Hódoly Katalin, szül. 1851-ben Páloc nevü ungmegyei kies falucskában, hol összes tanulmányainak — s igy a zongora-játéknak alapisme-

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

reteit is egy nevelőnőtől sajátitá el. A zongora iránt tanusitott hajlam s kedv csakhamar azon elhatározásra birta, hogy a müvészetet válaszsza kisérőjének az életben s ezen szilárd elhatározásában — dacára szüleinek ellenkezésére — nem gátolta semmi, mert 1870-ben Budapesten már Siposs Ant. ism. nevü zong. müvészünknél folytatta tanulmányait; később mint tehetséges tanuló Liszt Ferenchez került s három télen át szorgalmasan tanulva haladt előre. Kezeinek gyöngesége ma akadályozza egyedül a müvészi pályán maradni s habár nyilvános müködése nem ritkán eredménydús volt, mégis inkább zongora-tanitással iparkodik a müvészet előnyére lenni. 1877-dik évben a „Nemzeti zenedé"-hez neveztetett ki zongora-tanárnőnek, hol buzgó s szakértő müködéssel vezeti az I., II. és III. leányosztályt.

Hollósy Kornélia, szül. 1827. ápr. 13. Gertenyesen Temesmegye, jómódu földbirtokos családból. Keblének ellenállhatlan sugallatát követve — a család nem csekély ellenzése dacára az énekmüvészeti pályára lépett. Az első énekoktatást Temesvárott nyerte, honnan Bécsbe rándult s Salvinál folytatta tanulmányait: innen azután Milánóba utazott, hol mint Lamberti Ferenc tanitványa két évig tartózkodott; ezalatt minden tehetségét s erejét csak arra használta föl, hogy az énekmüvészetet teljesen elsajátitsa. Legelső fellépése Corfuban „Ernani"-ban volt, hol oly sikerdus volt szereplése, hogy Turinba kapott meghivást; 1846-ban pedig a bukaresti olasz operához szerződött, de még ugyanaz esztendőben hazájába tért vissza bemutatandó müvészetét. Ez időtől fogva — másfélévi varsói müködését kivéve — a nemzeti szinháznak állandó tagja volt egész 1862. julius 29-ig, mely napon ugyanis utoljára lépett fel, mert ez időtől visszavonult a szinpadtól, hogy csendes s boldog családi életet élhessen.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Hollósy Kornélia a magyar nemzeti dalmü egyik legkiválóbb képviselője s Erkel Ferenc legremekebb női szerepeit, mondhatni az ő számára irta. Hollósy K.-át a magyar csalogánynak nevezhetjük el, mivel mint colloratur-énekesnő a müvészet tetőpontján állott, hangjának fuvalomszerü szinezete pedig elbájoló volt.

Hölzl Lörinc, szül. 1824. jan. 21-én torontálmegyei Kis-Komlós nevü községben, hol a zene alapismeretét is elsajátitá. 1840-ben tanitónak választatott, de csak egy évig müködött mint ilyen, mert 1841-ben. H.-M.-Vásárhelyre ment magyarul tanulni, hol zongora órák adásából tartá fön magát, célja elérhetéseért. Nemsokára Bécsbe utazott, hol szorgalmasan tanulta a zenét. Innen hazájába tért s 1849-ben Nagy-Becskerekre neveztetett ki tanitónak, hol ez ideig is viseli tisztjét. Minden szabad idejét egyedül a zenének szentelé s számtalan eléggé ismert zongoradarabjai közül több sikerültnek mondható. Az „Apolló“ — „Pánc“ és „Orpheus“ zenefolyoiratok kevés száma jelent meg Hölzl L. egyikmásik darabja nélkül.

Homoeoptoton, a görögök záradék utáni szünjele. *Homophonus,* összhang. *Homophonie*, összhangzatos. *Homophon*, olyan irásmód, hol csak a dallam vezér szólama lép előtérbe s a többi csak kiséretül szolgál. Ellentéte a *Polyphoniának.*

Hóra János, szül. 1800. decemb. 26-án Budapesten, hol atyjától — ki az akkori német szinháznak volt első clarinetistája, később pedig mint fagotista müködött Zsombolyán (Hatzfeld) Csekonits tábornok birtokán, annak kitünő zenekarában — tanult hangszereket kezelni s Becktől zongorázni. 1816-ban Budapestre jött, hol mint hegedüs kapott alkalmazást a régi leégett szinházban. (Ma a Haásféle palota jelzi annak helyét). Ernesti karnagy kedvelvén a fiatal Hórát, tanitá a zeneszerzésben

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

minden dij nélkül s ez időben irt rézfúhangszerre több szerzeményt, melyek urnapi- s föltámadási körmenetek alkalmával játszattak. 1819-ben Orczy Fery grófnő meghivása folytán, annak birtokára ment s mint zongoratanitó müködött. 1823-ban ismét a fővárosban találjuk, hol a 30-as években alakult „Frohsinn“ cimü zenetársulat élén állott. Ezen egyletből később alakult a „Pest-Budai zeneegylet“ és ebből a jelenlegi „Nemzeti zenede.“ Hóra, Szervacsinszky kitünő hegedü müvészszel s ennek tanitványával Joachimmal játszott quartetteket, triokat stb. A 40-es években Hóra a Pest belvárosi plébánia orgonistájának választatott, hol sok alkalma nyilt zeneszerzési tehetségét, különösen az egyházi zeneszerzés terén — kifejteni. Miséi s egyéb szerzeményei kedveltek s eléggé ismertek voltak. 1857-ben barátainak, ismerőseinek legnagyobb szomoruságára halt meg.

Horas, énekelni.
Horae, (lat.), ének v. imaórak a zárdákban.
Hornbugle, (ang.), vadászkürt, jelzőkürt.
Hornsordin, tompitó.

Huber Károly, szül. 1828. julius 1. Varjason, Temes megyében, hol atyja, Huber Mihály főtanitó volt. Már kora ifjuságában élénk hajlamot mutatott a zenére. Atyja, Hendl János aradi zenedei igazgató ösztönzésére, 1838-ban bevitte a 10 éves fiut Aradra, Hendlhez, kinél 16 éves koráig tartózkodott. Ez alatt a zenében teljesen kiképezte magát, ugy hogy Aradon már több hangversenyben föllépett mint hegedümüvész. 1844-ben Budapestre jött s itt több hangversenyt adott. Erkel Ferencnek megtetszett a fiatal müvész s szerződtette a nemzeti szinház zenekarába, az első hegedüsök közé. Hogy a bécsi müvészkörökkel megismerkedjék, 1851-ben Bécsbe ment hangversenyezni. Ott is annyira tetszett, hogy a bécsi udv. opera-

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

szinház szerződtette magánjátszónak. — De Bécsben nem sokáig maradhatott. Többszörös hivásoknak engedve, 1852-ben visszatért a magyar fővárosba s elfoglalta állását a nemz. szinháznál. 1852-ben megnősült és ugyanakkor tanárrá lett a nemzeti zenedében.

1856-ban félévi szabadságot kapva, a Doppler testvérekkel beutazta Németországot és Angliát; voltak Bécsben, Brüsselben, Hamburgban, Drezdában, Londonban stb. mindenütt a legnagyobb sikert aratva, Brüsselben gróf Batthyányi Lajosné házánál tartózkodtak, hol az ott lakó emigránsok, köztük gr. Teleki László, Horváth Mihály és b. Jósika Miklósné, gyakran összegyültek. Londonban az emigransok ovatióval fogadták müvésztársaikat. Itt irta Huber „Souvenire d'Arad“ czimü hegedüábrándját, melylyel annyira meghatotta az emigransokat, hogy könyezve borultak a szerző nyakába. Külföldről visszatérve, Huber a zeneszerzést komolyabban kezdte cultiválni. Megirta első operáját („Székely leány“ eredeti vig dalmü), mely 1859-ben került szinre először a nemz. szinházban. Hollósyné énekelte a czimszerepet. A dalmü nagy tetszést aratott, de egy év mulva egyszerüen letünt a müsorról. Megirta az első magyar hegedüiskolát. A zenei izlés fejlesztése czéljából quartetttársaságot szervezett s quartett-estélyeket adott. Ő volt az első, ki Budapesten Volkmann Róbert négyeseit ismertette meg; később irta a „Vig cimborák“ cimü operettet, mely 1862-ben került szinre a nemz. szinpadon. A kisérlet teljesen sikerült. Wagner zenéjét Huber honositotta meg Budapesten. Ő volt az uttörő, ki minden ellenszenv dacára müsorra tüzette Wagner „Lohengrin“-jét. Az igazgatóság (Radnóthfáy volt akkor az intendans) Hubert bizta meg a dalmü betanitásával. Ez szerfölött fárasztó munka volt. A szinháznál csaknem mindenki ellene müködött. Wagner ellenségei

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

füt fát mozgattak, hogy az opera megbukjék. Huber fáradsága mégsem maradt meddő. — A közönség pártjára állott s 1866. decz. 2-án került szinre először „Lohengrin“ melynek első felvonása után valóságos tapsvihar keletkezett; a közönség tizszer is kihivta a szereplőket, velük meg Hubert. „Lohengrin“ és a „jövő zene“ diadalt ült. Wagner az első előadás után levélben köszönte meg Huber áldozatkészségét. — 1871-ben Orczy igazgatása alatt meghasonlott a szinház uralkodó köreivel és rosz gazdálkodásával; 30 évi szolgálat után nyugdijba lépett s teljesen a tanári pályára adta magát. 1875-ben megtörte a hoszszas szünetet, mialatt csaknem kizárólag tanitványainak élt. A népszinház megnyitása alkalmából irta „Király csókja“ cimü 1 felv. operettejét; irt még egy harmadikat is „Ármányos borbély“ cimen, de ez még szinre nem került sehol. Azonkivül irt 32 eredeti magyar férfi négyest; ezen a téren tett ő legtöbbet a hazai zeneirók közt. Négyesei közül a „Szabadságdal,“ „Őseink emléke,“ „Nemzeti zászló,“ „Édes lánykám,“ „Erzsébet királyné“ stb. országszerte ismeretesek. Hegedüre is irt öt magyar ábrándot, két hegedüversenyt s azonkivül több magándarabot énekre, hegedüre, zongorára.

Hummel N. János, szül. 1778. nov. 14. Pozsonyban. Első oktatást a zenében atyjától nyert s a zongora és éneken kivül, hegedülni is tanult. 1785-ben a család Bécsbe költözött, hol atyja karmester lett. A gyermek talentuma annyira megnyeré Mozart tetszését, hogy ez őt nemcsak tanitá, hanem házához is vette. Itt két évig volt, azután 1788—1795-ig atyjával körutakat tett Németország, Dánia, Anglia, és Hollandban. Ifjuvá növekedvén, Bécsbe ment, hol Albrechtsberger vezetése mellett tanulta az ellenpontozat szabályait. 1803-ban mint karmester, Eszterházy herceg szolgálatába

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

lépett. 1811-ben a hercegi szolgálatot elhagyván Bécsbe költözött, hol zenetanitásnak és kompositiónak adta magát; nyilvánosan azonban nem lépett föl. 1816. mint karmester Stuttgartba hivatott meg, hol mint zongora-virtuoz is föllépett, általános csodálkozást gerjesztve játékával, de még nagyobbat improvizáló tehetsége által, melylyel oly mértékben birt, minő az akkori tanuk állitása szerint, alig létezett valaha. 1820-ban mint karmester Weimárba ment, honnan 1822-ben Maria Pavlowna nagyherczegnő kiséretében Oroszországba utazott, olyan fogadtatásban részesülve, minővel ritka ember dicsekedhetnék. 1825-ben Párizsban hangversenyzett, hol a becsületrend lovagjává neveztetett ki; 1826-ban Belgiumban, 1827-ben Bécsben, 1828-ban Varsóban, 1829-ben ismét Parisban, hallatlan diadalokkal hagyta el a hangverseny-termeket. 1830—33-ban Londonban volt, hol mint dalmüigazg. müködött. 1833 óta elhagyta müködési körét, mert beteges állapota nem szünt meg 1837. okt. 17. Weimárban történt haláláig. Hummel egyike volt a legkitünőbb zongora-müvészeknek és kompositoroknak. Kompositioi a zongora minden ágára kiterjednek. Nagy zongora-iskolája máig is a legkitünőbbek egyike.

Hydraulon (gr.), viziorgona.
Hymenäon, menyegződal.
Hymnus, Hymne dics-, v. ünnepidal.
Hymnus Ambrosianus (lat.), az ambrosians dicsének: „Uram Isten téged dicsérünk“ stb.
Hyper, fönt, fölötte. *Hyperdiapason*, fölső nyolcad (octáva).
Hypo, alant. *Hypodiapason,* alsó nyolcad.
Hyporchena, táncének.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

I. J.

Jagdhorn, (n.), vadászkürt. A legrégibb — mellkas körül görbitett — neme a réz fúhangszereknek. A rómaiaktól ered, s később Angolország- és Oroszországban is elterjedt; ma már igen ritkán használtatik s legföljebb a nyolcad- és ötöd fuvatik rajta. Félkörben készitetnek 40 egész 60 c/m hosszaságban barnára fényezve a v. bőrrel bevonva elefántcsontból készült fuvókával.

Jägerhorn, (n.), vadászkürt. *Cserveny* által 1867-ben feltalált *rézfuhangszer F-ben.* Szelepekkel s kerek formában mint *Alt-Solo* hangszer használtatik. Közönséges formában meg a cs. k. osztr. hadseregnél katonai jelzésekre is használtatik.

Jägermusik. (n.) vadászzene.

Jaleo de Xeres, (olv. Chaleo), spanyol nemzeti-tánc.

Jambus (gr.), *Jambe, menő* versláb, áll: egy rövid s egy hosszú tagból (◡ —).

Idylle, pásztori zene költemény.

Idyllisch, pásztoriasan.

Jeitteles Ignác, szül. 1834. sept. 9. Bpesten. Atyja Mór, a pesti izr. község kiérdemesült regenschori-ja, maga is igen alapos zenész, kinek több müve — főleg egyházi kardalok — közkézen forognak. Ignác Prágában a jeles Kistl-től tanulta az öszhangzattant. A zongorában Dreyschocktól vett magánórákat. Gyermekkorában Liszt előtt játszott, ki elragadtatással ölelte meg a talentumos gyermerket. A 40-es években, mint serdülő ifju, hangversenyezve bejárta Magyarországot a legnagyobb sikkerrel. De, anyagi körülmények által

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

szorittatva, a nyilvánosságtól visszavonult s ez idő szerint a főváros legkeresettebb zongoramestereinek egyike. Keveset komponált. Csak nehány magyar dalt. Ezek közt a nép száján zengő „Kerekes András t.“ Emlékezete bámulatos. Betéve ismeri a zene klassikai literaturáját. Porporától, Palestrinától s Pergolesétől kezdve a mai korig. Egyszeri, legfölebb kétszeri hallás után eljátsza a leghosszabb s legnehezebb darabokat is. Előadása a magyar zene játszásában elragadó, valóságos specialitás.

Jeremiade, l. *Lamentabile.*

Jeu (fr.), egy változat kihuzása az orgonán.

Jen de flûtes (fr.), fuvola változat az orgonán.

Jen d'arche (fr.), zúgó-sip az orgonában.

Jen de trompedes (fr.), trombita változat.

Il, (artikulus) *az.*

Il doppio movimento, kétszeres időmérték. *Il fine.* Végzet. *Il tempo crescendo,* fokozott időmérték.

Imitando, utánozva.

Imitatio (lat.) utánzat.

Imitation, (fr.), *Imitatione,* utánzat v. ismétlése bizonyos zöngjegyeknek, melyek más helyen már előfordultak.

Imitatio aequalis motus, utánzat az egyforma mozgásban. *Imitatio cancrisans,* visszás utánzat. *Imitatio cancrisans motu contrario,* megforditott, visszás utánzat. *Imitatio in contrarium stricte reversum,* szigoruan megforditott utánzat. *Imitatio inaequalis motus,* utánzat ellentétes mozgásban. *Imitatio motu contrario,* szabad megforditott utánzat. *Imitatio per augmentationen,* megnagyobbitott utánzat. *Imitatio per diminutionem,* megkisebbitett utánzat. *Imitatio periotica,* egyes résznek utánzata valamely nagyobb tételnek.

Imitazione, l. *imitando.*

Impacientemente, türelmetlenül.

Impeto, impetuosamente, impetuoso, rohamosan.

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

Impressario, dalmüigazgató.

Impromtu, (fr.), *Improvisation* (fr.), *Improvisazione,* rögtönzött zenedarab; vagy költemény *Improvisare, Improviser* (fr.), rögtönzése valamely zenedarabnak, *Improvisateur,* (fr.), *Improvisatore,* rögtönző zeneszerző v. zeneköltő.

In, ba-be.

Incalzando, valamivel gyorsabban.

Indeciso, határozatlanul.

Index, tartalomjegyzék.

Indifferente — dementе, közönyösen.

Infernale, inferno, ördögies, pokoli.

Infibulation, a Castratok mütéte.

Inganno, csalzáradék.

Ingegnoso, szellemdúsan.

Iniziato, bevezetés.

Inno, l. (Hymnus.)

Innocente, — temente, ártatlanul, egyszerüen,

Inquieto, nyugtalanul.

Insensibile-bilmente, alig észrevehetőn.

Instantemente, rögtön.

Istrument, (fr.), *Instrumento,* — hangszerek, melyek hangok előidézésére szolgálnak. Vannak húros-, fú- és ütőhangszerek. A húros hangszerekhez tartoznak: a vonós hangszerek, a zongora, hárfa stb. A fúhangszerekhez: az orgona, harmonium, az ismert fa- és rézhangszerek. Az ütőkhöz pedig: a dob, cimbalom, stb.

Instrumentalmusik, (n.), hangszeres-zene hol csak vonós-, fú- és ütőhangszerek szerepelnek.

Instrumentation, Instrumentirung, (n.), ama tudomány, melynek alapján valamely zenemü különféle hangszerekre alkalmaztatik.

Instrumentiren, (n.), hangszerelni, valamely zenemüvet hangszerekre irni vezérkönyv alakban.

Instrument à cordes, (fr.), *Instrumento a corda,* húroshangszer.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Instrument à vent, (fr.), *Instrumento da fiato,* fúhangszer.

Instrumento a campanella, harangjáték.

Intendant (fr.), *Intendente,* főfelügyelő a szinháznál, rendesen udvari v. állami hivatal.

Interludium, (lat.), *Intermède* (fr.), *Intermedio, — mezzo,* közjáték. *Intermedietto,* rövid közjáték.

Intermedium, Intermezzo, ünnepélyes alkalmakkor közjáték vidámabb, kellemesebb jelleggel; kisebb zenemüvek beékelése symphoniáknál, sonátáknál stb.

Interroto, félbeszakitva.

Interruption, (fr.), félbeszakitás.

Intimo, — missimo, bensőleg.

Intonare, Anstimmen (n.), *Intonation* (fr.) *Intonazione,* hangsulyozni éneket vagy zenét kezdeni.

Intrade, tus, rövid zenetétel, melyet ünnepélyes alkalmakkor, toastok stb. után szoktak játszani. A templomban rendesen trombiták, harsonák fújják a tust.

Introduction, (fr.), *Introducione,* egy zenemü bevezető része.

Introit, (fr.), *Introito, Introitus,* (lat.), kezdete a szt. misének.

Invention, (fr.), *Invenzione,* zenészeti gondolat; v. régibb zenészeti ellenpontozatos müforma.

Inversio, (lat.), *Inversione* valamely zenészeti tétel megforditása.

Invocatio, (lat.), *Invocazione,* könyörgés, esdeklés.

Joachim József, Dr. szül. 1831. jun. 28-án Kjtse nevü községben Pozsony mellett. Előbb a „Pest-Budai“ hangász-egyletben tanult, később Bécsben Böhmtől. Mint elsőrangu hegedümüvész szerepel egész Europa előtt; zenekari szerzeményei fölött a vélemények elágazók, mindazonáltal Schumann Rob. szerint fontos zenemüvek. 1852-ben Weimarban udvari hangversenymester; 1854-től mint ilyen Hannoverben. Később Dr. Schumann

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

Clára asszonynyal nagyobb müutazásokat tőn. Joachim legérdekesebb s legbecsesebb compositiói közé számitjuk: „Magyar hegedü-versenyét“ (Op. 11.). Ő egyaránt nagy mint hangversenyjátékos és mint classikus müvek előadója; Beethoven hegedü-négyeseinek előadásában eddig túl nem szárnyalta senki sem. 1869-ben Hannovert fölcserélte Berlinnel, hol jelenleg is müködik. Ugyancsak 1869-ben a tanári cimmel diszittetett s vezetőül neveztetett ki a kir. zeneakademiához. 1877. március hónapban a Cambridge egyetem által a Dr.-ri cimmel tisztelttetett meg. Néhány éven át nagyobb zeneünnepélyek is az ő vezetése által emeltettek oly kiváló fontosságuakká. Neje Joachim (Schneeweiss) Amália, ki Erdélyországban Marburgban szül. 1839. máj. 10-én szintén hirneves dalmüvésznő. Atyja halála után a troppaui szinpadon lépett föl, honnan azonban a nagy-szebenbeni szinházhoz hivatott; később meg Bécsben énekelt nagy tetszés mellett. 1862-ben Hannoverbe utazott s müködött mint dalmüvésznő. 1863-ban Joachim neje lett, búcsút vevén 1863. május 10-én „Fidelio“ dalmüelőadásával a szinpadtól. Jelenleg hangversenyekben s jótékonycélu előadásokban vesz részt; hangja a legkellemesebb alt.

Jocoso, enyelegve.

Joculatores, l. *Jongleurs.*

Jodeln, a természetes hangnak a falsettel való összeköttetése; a tyroliaknál különösen divatozik.

Jongleurs, (fr.), ide s tova vándorló énekesek a középszázadban.

Joseffy Rafael, szül. 1852-ben Pozsonyban. Kora ifjúságában a müvészi pályát választá élete kisérőjéül; zongorajátéka által csakhamar ki is tünvén, Tauszig hirneves müvész, tanitványul fogadá őt s rövid idő alatt feltünő haladást tőn vele.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Joseffy R. a most élő fiatalabb zongora művészek között egyike az elsőknek s legtehetségesebbeknek. Játéka minden körben a legnagyobb feltünést okozó s nem egy hangversenye elragadtató hatással volt a hallgatókra. Joseffy zongoradarabjai játékával együttesen az igazi müvészt mutatják be, ő is egyike ama magyar fiuknak, kik külföld előtt a magyarnak dicséretére válnak. Jelenleg Bécsben él, hol hangversenyeket rendezve, nagy kitüntetésekre s igazi zeneélvezetekre nyujt nem egy alkalmat.

Jota arragonesa, spanyol nemzeti tánc.

Ironico, Ironicamente, gúnyolódva.

Irresoluto, *schwankend* (n.) ingadozva az előadásban.

Istesso, ez-, az-, azon. l. *L'istesso*, előbbi időmérték.

Ithymbos, (gr.), énektánc Bacchus tiszteletére.

Jubiloso v. *Giubiloso*, ujjongva, vidáman.

Justesse, (fr.), tisztaság. *Justesse de la voix*, a hang tisztasága. *Justesse de l'oreille*, hallérzék.

K.

Kabaro, egyiptomi és abyssiniai kis dob.

Kákonyi Péter, XVI. századbeli magyar zeneszerző. Tőle a magyar tud. akademiában őrizet alatt levő „Hoffgreff“-féle énekgyüjteményben két bibliás ének található. Az egyik „Az erős vitéz Sámsonról,“ a második pedig „Ahasverus király s az istenfélő Eszter királynéról“ szól. Mindkét ének igen szép és a magyar dalirodalom legrégibb termékei közé számitható.

Káldy Gyula, született 1838. december 18-án Budapesten. Első tanulmányait a pesti piaris-

ZENEAKADÉMIA
LISZT MŰZEUM

ták gymnasiumában nyerte. Már gyermekkorában nagy hajlamot mutatott a zene iránt és derék nagyszüléi, kik őt fölnevelték a pesti nemzeti zenedébe járatták, hol nemsokára zenei hivatottsága és hangja által tünt ki, annyira, hogy 1850-ben, a „Próféta“ első előadásán a nemzeti sziházban általános tetszés mellett éneklé az egyik fiu szerepet. Gyöngéd és gondos nagyszüléi most már mindent elkövettek, hogy legyen is belőle zenész a mire született. 1851-ben Bécsbe ment, s az ottani zeneakadémián hat éven át a legjelesebb tanárok, mint Fischoff, Pacher a zongorában és Sechter az összhangzattan- és ellenpontozatban képezték ki, magánórákat is véve a jelesektől. Schlesinger a violoncellot tanitá neki; tanulta továbbá az oboát s más hangszereket, nemkülönben az éneket és énektanitást, az olasz és francia nyelvet. Ezen alapos zenetanulmányainak tulajdonitható, hogy már ez időben a világhirü La Grua ismétlője és szereptanitója lett. Ugyanakkor az „Akademie der Tonkunst“ által négyes karra hirdetett pályázatnál, 22 pályázó közül ő nyerte el a jutalmat. Hangja is feltünt, s annak folytán három éven át az udvari kápolnában mint magánaltista müködött, azonkivül az opera-szinháznál, hol a rendes kar mellett nyolc fiu is van alkalmazva, szintén szerződtetve volt. A jeles tanárok, rendkivüli tehetsége és szorgalma, s ama körülmény, hogy Bécsben hét éven át a legjelesebb müveket világhirü müvészek által legnagyobb tökélylyel előadva hallhatta és tanulmányozhatta, korán oly készültségre vezették, hogy 1858-ban Bécsből a kolozsvári opera karnagyául hivatott meg. Nagy feladatának, váratlan eredménynyel felelt meg. Káldy vezetése alatt álló kolozsvári opera sokban nyert buzgó s képzett karnagya által. Odry, Pauli, Ormai, Kocsis Irma s mások többnyire az ő vezetése alatt kezdték szinpadi pályafutásokat. 1860-ban a bukaresti magyar operának

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

igazgatója és alatta Hollósy Kornélia, a két Doppler, Füredy, Jekelfalusy, Pauli, Kaiser-Ernstné kiváló ensemblet képeztek. Innen Aradra ment szinházi karnagynak és operai művezetőnek; az opera oly jó hirben állott, hogy világhirü müvészek és müvésznők is, mint Roger, Stéger, Artôt, Pauliné méltónak találták ott vendégszerepelni. 1871-ben nőül vette, aradi karnagysága alatt a szinpadtól megvált Dékány Terézt, finom müveltségü nőt s azóta jó családi életet él. Később a fővárosban találjuk őt, a Miklósy szinház karnagyaként, honnan nemsokára távozván a szinház sokat veszitett, leghatalmasabb támasza levén Káldy. 1874-ben a szini tanoda tanárául neveztetett ki, mi a fővárosban való végleges letelepedését vonta maga után s itt ettől kezdve fejté ki legbuzgóbb tevékenységét; az intézet operaosztálya azóta egész más szellemben müködik. A budapesti zenekedvelők egyesülete Richter távozása után, megválasztá karnagyául, s azóta, egypár évi vezetése alatt oly fokra emelé azt, hogy a közönség és sajtó osztatlan elismerését birja. Az egyesületben élénk müvészi élet fejlődött ki általa, müsorát a legválogatottabb zene-ujdonságból állitja össze s majd minden hangversenye hoz valami rendkivüli, nagy érdeket keltő müveket. A legkülönbözőbb irányú zeneiskolák termékeit mutatja be: Wagnert épen ugy mint Bizet vagy Massenet-t; de visszanyul a klassikusokhoz is, ezeket is oly előszeretettel kultiválja, miként tért nyit hazai tehetségeknek, s e téren természetes kevesebb igényekkel lép föl, pártfogolja és lelkesíti, kiben tehetséget és készültséget lát. Népszerüsége a fővárosban napról-napra nagyobb lesz. Ma mint a főváros egyik keresett ének tanára is oly nagy sikerrel müködik, hogy a belga király kitünő zenei képzettségü lánya, Koburg hercegné is őt választá ének-tanárául. Káldy a zeneszerzés terén már szép

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

sikerrel működött, mi kellő garantiát nyujt, hogy ebben is sok figyelemre méltót várhatunk tőle. Ezt mutatja a „Zuávok“ című operettéje, mely néhány év előtt a budai szinkörben adatott köztetszésben. Vidéki karnagysága alatt pedig több mint 30 népszinműhöz részint önálló zenét, részint átiratokat szerzett. Fölemlithetjük még Gyulai Pál „Éji látogatás“ cimü költeményéhez irott melodrámáját, mely ez évben adatott elő a zenekedvelők termében.

Kamarai-hangverseny. Kamarazene, alatt az oly magán jellegü zeneelőadás értetik, melynek hallgatására csak meghivottak jelenhetnek meg tágasabb értelemben; a *kamarazene* oly klassikus irályu zene, mely kevés hangszert vesz igénybe; minők a *Trio*, *Quartett*, *Quintett*, stb.

Kamara-zenész, v. *kamara-énekes*, udvari szolgálatban álló müvész.

Kamara irály, klasszikus stylusban irt zene.

Kamaramüvész, címmel kedvelt s kitünő zenészek tiszteltetnek meg.

Kanon, Canone, oly zenedarab, melyben az első szólamot a második v. harmadik szolgailag utánozza. Van két, három, négy szólamu Canone. *Canon opertus*, (lat.) megfejtett Canon. *Canon enigmaticus*, (lat.), talányszerü Canon. *Canon infinitus* v. *perpetuus*, (lat.) végetlen Canon. *Canon sciolto*, kötetlen Canon. *Canonicus*, (lat.), régente templomi énekes, most kanonok. *Canonik*, a hangtan mathematikája; s a zeneelmélet ama része, mely az időmértékkel s a hangok egymáshozi viszonyaival foglalkozik.

Kaposy György, szül. 1836. jul. 17-én. Szántón, Tolnamegyében. Hét éves korában árvaságra jutván, legidősb testvére József magához vette hogy gondos nevelésben részesitse s különösen zenei hajlamát képesitesse. 1857. okt. havában Göndöcs Lajos budapesti tanitóval Bukovinába An-

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

drásfalvára küldetett a kormány megbizásából, hogy ott magyar testvéreinkkel a magy. kántori teendőket végezze. Itt töltött egy évi müködés után visszajött s 1862-ben Nakk tolnamegye igénytelen falujában telepedett le mint kántor-tanitó, hol csakhamar egy „Egyetemes Szerkönyv“-et irt kántorok számára. Ezalatt irt több hazai lapban, de különösen a „Zenészeti lapokban“ érdekes cikkeket, melyekkel az elhagyatott és sok ferde nézettel megrontott ügyet a magyar zene érdekében emelni, az eszméket tisztázni volt feladata. Mosonyi Mihály, tudvalevőleg behatóan és szigorún birált, volt az első, ki Kaposy érdemeit a zeneszerzés terén külön cikkben is szellőztette, mert az egyházi zenészet terén tett munkálkodásai megérdemelték. Jelenleg is egy oly „Egyházi énekek- és hymnusok“at magában foglaló müvön dolgozik, mely körülbelül 100 nyomott ivre terjedne, körülbelül 7—800 legérdekesebb régi s ujabb énekekkel telve. E munkából 1876-ban „Gyászmise énekek“ cime alatt 8 ivre terjedő mutatványok meg is jelentek; kivánatos volna a többieknek is mihamarábbi megjelenése.

Kármán Döme, hegedüs a XVI-ik században. Róla Tynodi emlékszik meg egyik énekében, hogy ügyesen tudott hegedülni és különösen a rác nótákat mesterileg előadni. Ulumán bég a lippai vár parancsnokának kedvence volt, látszik abból, hogy gazdagsággal halmozta el.

Károlyi Ilona, szül. 1858. septemb. 22-én Budapesten. Atyja István, a 49-es években pestmegyei főjegyző, 1859-ben örök nyugalomra szenderülvén, anyja Nagy-Kőrösre tette át tartózkodási helyét; hol Borostyán Sándor tanárban — ki anyját nőül vette — gondos szerető apát nyert. Kora ifjuságában Nagy József zenetanártól nyert oktatást a zongorában, később pedig Székely Imre — és Poray-tól. A zenei hivatottsághoz mindinkább

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

tanújelét adva, elhatározták szülei, hogy müvésznőnek képeztetik s azért Bécsbe vitték, hol az ottani zenedében a tanfolyamokon keresztül mindig az első növendék volt; 1876. április 3-án midőn Liszt Ferenc a bécsi conservatoriumot látogatta, kivánta e derék magyar leány játékát hallani; ennek történtével a nagy mester szabatos és correkt előadásáért megdicsérte tanáraival együtt. A conservatorium egyik hangversenyén, hol zenekar kisérete mellett játszott, háromszor hivta ki a közönség; a tanfolyamok végeztével társai közül ő kapta egyedül az ezüst érmet, valamint a szokásos zeneverseny alkalmával az első érmet s mindenek felett kitünő müvésznőnek feltüntetett diplomát. Tanárai voltak: Dachs József, Krenn, Prosnic Imre. Károlyi Ilona elhagyván a conservatoriumot Budapestre tette át állandó lakhelyét, hol eddig nem egy jótékony célu hangversenyben müködött teljes sikerrel.

Katona István (galeji) a XVII-dik század legkitünőbb tudósainak egyike, szül. 1589-ben Egerhez egykor közeli, de később végkép elpusztult Gelej nevü helységben. Atyját féléves korában elvesztvén, anyja egyedül vezeté nevelését. Hét éves korában a tatárjárás alkalmával ugyancsak a tatárok által elraboltatott s Szolnokon pénzért eladatott. Anyja sok keresés után reá találván, visszaváltotta s iskoláztatá a szántói-, ujhelyi-, gonczi iskolákban, végre a pataki collegiumot látogatta. Bethlen Gábor fejedelemben Katona nagylelkü pártfogóra akadt, mert általa 1615-ben Heidelbergbe küldetett tanulmányainak befejezése végett. Visszajövet a fejérvári iskola rectorává neveztetett ki; 1619-ben a fejedelem öcscsével Bethlen Istvánnal visszautazott Heidelbergbe. Rövid idő után visszajött s 1621-ben pappá lett; 1633-ban pedig püspökké. Mint ilyen mindenki által szeretve s tisztelve halt meg 1649. dec. 12-én. Az általa kiadott
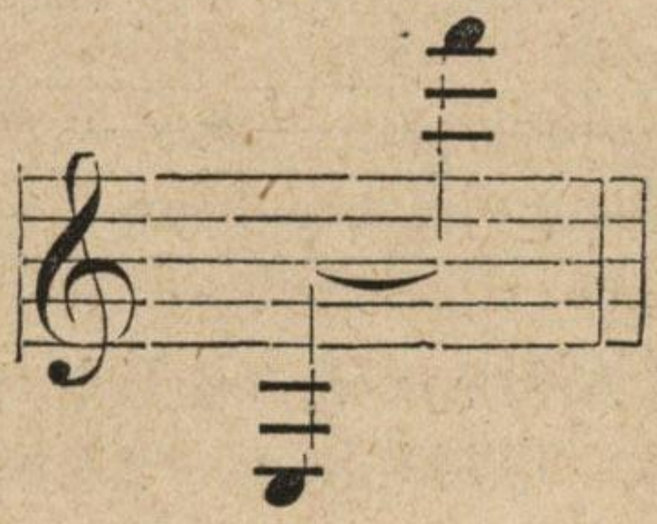
ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

„Graduál“ cimü munka tartalmazta az isteni tisztelet alkalmával használandó énekeket s bevezetésül az ének- és muzsikáról irt értekezését.

Kecskeméthy Gyula, szül. 1844. jan. 3-án Dunaföldváron. Budapesten végezte iskoláit, mellette meg a „Nemz. zenedé“-ben az ének-, hegedü és összhangzattan müvészi ágaiban képeztette magát. Tanárai voltak: Engeszer M., Männer, Huber Kár., Ridley Kohne és Thern Kár. Elhagyván a zenedét, testvéreivel György-, József- és Károlylyal nagybátyja — a hires — Patikárus bandájába lépett, hol ő is hatalmasan közremüködött jó hirnevének föntartásában és gyarapitásában. Ma egyik előkelő népzenekar élén áll mint karvezető, müvelve a zene ujabb irányait úgy, mint régi buslakodó és viditó magyarjainkat. Bandájának élén mint teljesen képzett zenész, elüt a többieknek egész sorától s ép ezért zenekarát -- nem ugy mint többi népzenészeink — egymaga tanitja. Eredeti magyar tánc darabjai kedveltek.

Kereszt, dièse (fr.), egy egyszerü ♯ mely fölemeli a hangjegyet egy félhanggal. *Dupla kereszt, Double dièse* (fr.) két ♯♯ v. × mely a hangjegyet egész hanggal emeli.

Klarinet, sipola, v. fa fú-hangszer, mely rendesen a zenekarokban használtatik; van C-, B-, A és Es-sipola, az utóbbit csak a katonai zenekarok alkalmazzák, mig hangversenyeken s szinházi zenekaroknál rendesen csak a három első fordul elő. Átalános zöng terjedelme:
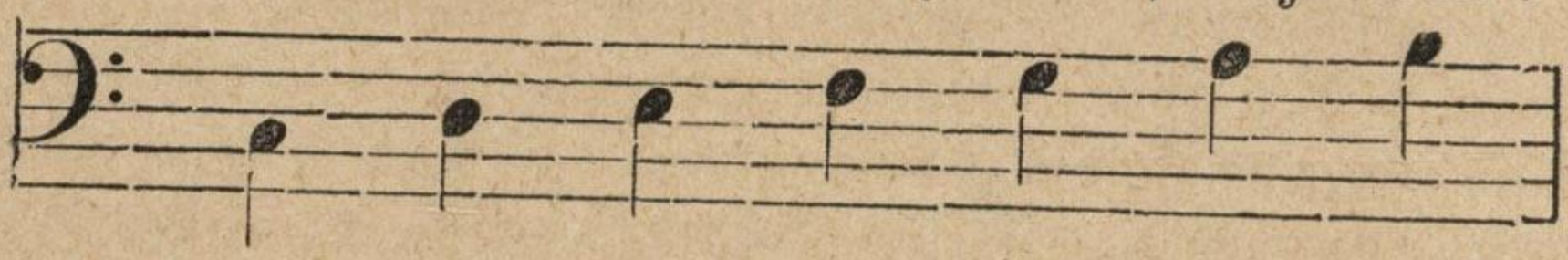

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Klingsohr Miklós, kora egyik legkitünőbb dalnoka, született Erdélyben a XIII. század első negyedében. Életének javát II. András királyunk udvarában tölté, hol mint első énekes igen nagy tiszteletben részesült. Tanulmányait a krakkói, párisi és római főiskolákban végezte, melyeknek végzése után nagy utazásokat tett; igy keletre is, hol Bagdádban számos tudóssal ismerkedett meg, kikkel haláláig levelezésben állott. Hire csakhamar terjedt. Ezen időben történt, (1207) hogy a wartburgi dalnokok között viszály ütött ki; Hermann őrgróf a nagyhirü Klingsohrt hivta meg itélő-birónak, ki a meghivást elfogadván, ügyes és bölcs közbenjárása által a viszályt kiegyenlitvén, a thüringi udvarban nagy becsülésre tett szert.

Mig Gertrud királyné élt — kinek kegyében állott, s őt nevezte ki ama küldöttség fejének, mely magyarhoni Szt. Erzsébetet Thüringiába kisérte — a magyar udvarban tartózkodott, hol 3000 ft. fizetése volt, mi ezen időben roppant pénzt képviselt. Rothe kronikás azt mondja: „Klingsohr olyan udvart tartott, mint egy püspök.“ — Gertrud holta után a hesszeni fejedelem udvarába ment, hol a XIII. század közepe táján végelgyengülés folytán halt meg. Klingsohr nemcsak mint hires énekes, hanem mint költő is kitünt. Költeményei — melyek korában legkeresettebbek voltak, következő gyüjteményben jelentek meg: „Sammlung von Ninnie Singern aus dem schwäbischen Zeitpunkte CXL. Dichter enthaltend. Zürich 1758.“ —

Kis-nyolcad, a nagynak folytatása; terjedelme:

Kohányi Sámuel, családi nevén Kohn szül. 1824. april 15. Cohócban. Zemplén megyében.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

1838-ban 14 éves korában Budapestre jött, hol a gymnasiumot látogatá, emellett járt a „Nemzeti zenedé“-be. 1846-ban a kiskednevelés terére lépett, hol jelenleg is müködik. Mint zeneszerző leginkább a „Fröbel“-féle gyermek-dalok szerzésében tünik ki, melyekből eddig körülbelül ötszázat adott ki.

Komponálni, zenét irni.

Kopula, v. *Copula* az orgonában ama gépezeti készülék, mely által a billentyüzetek összeköttetnek, (Manuál és Positiv) mi az által történik, hogy a *Copula*-val jelzett (változat) húzatik ki s kapcsoltatik le.

Korbay Ferenc. zongorász, énekes és zeneszerző. Szül. 1846. májushó 8-án Budapesten. Szülei Korbay Pál m. k. tisztviselő s anyja szül. Gyöngyössy Sarolta, Gyöngyössy István hires költőnk ivadéka, kitünő mükedvelő zenészek, nevezetesen pedig kitünő mükedvelő énekesek voltak, minek tanújelét számtalan jótékonycélu hangverseny fényes közremüködése által nem egyszer adták. — Ferenc fiuk tehát kora ifjuságától fogva élt azon légkörben, melyet atyja a 48-as évek szomorú lejártával hivatalvesztve, menedék és tápeszközül volt kénytelen választani, maga és családja számára. — A budapesti kegyes rendüek gymnásiumában végezve iskoláit, atyja gondos fölügyelete alatt szerezte és folyton ápolta zene ismereteit; mig 19 éves korában a budapesti „Nemzeti szinház“ reményre jogositó énekes tagjává lőn. Ez állásnak azonban nem sokára, forrón szeretett atyja ideje korán bekövetkezett halála után, roncsolt hanggal s elbátortalanitva mindenkorra Isten-hozzádot mondott. — Itt kezdődik Korbay komoly zenészi pályája, melyet nemes és nagylelkü keresztatyja Liszt Ferenc tettel s tanácscsal segitett elő egyaránt. Compositió és zongora lettek a jelszó és Amerika a kitüzött csatatér. Korbay jelenleg Amerikában van, hol

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

componál s tanit, valamint zongorázik és énekel hangversenyezve. Szerzeményei közül több komoly irányú zongora-darab s nevezetesen dal látott eddig napvilágot, mit több eddig már sikkerrel előadott zenekar-szerzemény fog legközelebb követni.

Kotsis Irma, szül. 1847. jun. 1-én Bpesten. Atyja János az iparos osztály vagyonosabb részéhez tartozván, leányát gondos nevelésben részesité s szép érces hangját elsőrangu mesterek által képezteté. 1866-ban lépett fel a „Nemzeti szinházban“ Ernáni dalmüben először, mely időtől 10 évig nélkülözhetlen tagja volt a nevezett intézetnek. 1876-ban megvált a „Nemz. szinház“-tól és vidékre szerződött — előbb Fehérvárra, most Nagy-Váradra — hol mint elsőrangú müvésznő máig is nagy kitüntetésekben részesül.

Kovárcz Emil. szül. 1832. jun. 6. Zsarnóczán, Barsmegyében. Atyja Károly nagy mükedvelő lévén, fiát 7 éves korában kezdé a zenére tanittatni. 1846-ban Bpesten Thern Károly tanitványa volt; következő esztendőben Bécsben tanulá a müegyetemet, ott is folytatta zenetanulmányait. 53-ban Temesvárra rándult, hogy ott állandósitsa lakását, de betegeskedése folytán Budapestre jött, innen meg S.-A.-Ujhelyre, hol atyja a gazdagságban használni kivánta, de erre sem kedve sem hajlama nem lévén, idejét csak zenével tölté s a finom müveltségü Matolay családban találván nemeskeblü, a müvészetért lángoló buzditókra s pártolókra. Az 54—55 évben Ungvárott müködött mint zenetanár, de vágya nagyobb hatáskört kivánt, miért is a fővárosba jött, hol egyrészt tanult s haladt előre, másrészt meg compositió felett véleményt kért Merkl, Thern és néhai Fayl-től, kiknek buzditása folytán elhatározta egészen a zenének szentelni életét 1865-ben Losoncot választá tartózkodási helyül, hol máig is mint derék tanitó-képezdei zenetanár és a „Losonci dalárda“ karnagya müködik. Mint karnagy

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

a szegedi verseny által teljes elismerést vivott ki magának és a dalárda tagjainak. Irt: négyeseket, vegyes karokat, több zongoradarabot, egy hegedü, zongora és gordonka hármast, népdalokat stb.

Kőszeghi Károly, a „Nemzeti szinház“ bassistája, született 1820. november 17-én Kőszegen. Atyja Purt István tanitó volt ott. Első iskoláit szülővárosában járta; 14 évvel már elhagyá atyai házát és Sopronyba ment tanulása folytatása végett. Az ottani lyceumban végezte a theologiát s lett közben tagja az ottani zene-egyletnek. Minden évben több hangversenyben működött közre s szép mély hangja oly feltünést okozott, hogy a legelőbbkelő körök estélyeire hivták meg. Ez estélyeken mindenki azt a tanácsot, s mint utóbb megvált, jó tanácsot adta neki, hogy az egély meddő tudományát cserélje föl a müvészettel. Csak nehezen tudta magát rászánni erre, jól tudván, hogy gyöngéden szerető és szeretett szüleit ezáltal elkeseritené. Végre Bécsbe ment, ott az egyetemen theologusnak iratkozott, de nem soká maradt meg az alma mater hivének. „Magasbra vivó szenvedelme“ élte eszménye felé hajtá s egyik befolyásos jóakarója, Leitner tábornok, Mayer Karolinához, az akkori bécsi opera kedvelt primadonnájának ajánlta őt, ki a tehetséges ifju kiképeztetését Weinkopf hires énektanárra bizta.

1844-ben a nemzeti szinház akkori igazgatója Bartay Endre Bécsbe jövén, Mayer Karolinát is meglátogatá, ki a tehetséges fiatal müvészre figyelmezteté, ki nemcsak érczes bassussal, de még azon előnynyel is dicsekedik, hogy magyar. Próbát énekel, melynek eredménye az, hogy legott szerződtetik s 1844-ben márczius 7-én Kőszeghi Károly név alatt lépett legelőször a nemzeti szinház deszkáira s azóta folytonosan tagja ez intézetnek. Első dallama, melyet énekelt, a nagy ária volt a „Varázs-sipban“, s az „Alvajáró“ 2-ik fölvo-

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

nása. Csengő mélyhangja azonnal megnyerte a közönség tetszését, „de“ — mint maga is tréfásan jegyzi meg — „mozdulataim, taglejtésem vajmi ügyetlennek voltak. Azon időben,“ irja levelében, „még nem igen használtak a szinpadon stearint, hanem csak aféle közönséges faggyugyertyát. Azon jelenetben, midőn az alvajáró lefekszik a gróf szobájában s ez magára hagyva a somnambulát, távozik: az instructióhoz képest a gyertyát elfujja s a szoba elsötétül. Az asztalon tehát szintén amolyan faggyugyertya égett. De amikor a gyertyát elfuvom, roppant hamva maradt, mely füstölgött, mint a gyári kémény. Mit csináljak, hogy elfojtsam a bűzös füstöt? Koppantó nem lévén az asztalon, szépen a glacé-kesztyűs kézzel morzsoltam szét a makacs üszköt s büszkén távoztam — a közönség vidám nevetése közt, holott ha egyszerüen megforditom a gyertyaszált, gyorsan czélt érek. De ez nagy elfogultságomban nem is jutott eszembe.“

Kőszeghi a nemzeti opera énekesei közt mindig egyike volt a zeneileg legképzettebb tagoknak s szabatosságban egy sem mérkőzhetett vele. Kiváló tulajdonai közé tartozik a szövegnek érthető ejtése, nemes mérsékletről tanuskodó előadása s hű jellemzése.

Ma harmincötödik esztendeje, hogy dalmüvész s mondhatni páratlan eset mindég egy és ugyanazon intézetnél. Más müvész a kisérletek s első sikerek után külföldre megy, de a mi derék Kőszeghink soha sem hagyta el az anyai szinpadot, melyen először pillantá meg a világjelentő sugarát. Müvészete kezdetlenségeinek ép ugy mint örvendetes fejlődésének és megizmosodásának mindig csak egy volt a szinhelye a „Nemzeti szinház.“ Kőszeghi repertoirja majdnem száz számot foglal magában, melynek mindegyikében kitünően állja meg helyét s nem igen találunk dalmüvészt, ki ilyszámú szerepkörrel dicskedhetik derék bassistánk

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

mellett. Ő a legmegbizhatóbb, legszorgalmasabb s egyszersmint legszerényebb müvészeink egyike.

Kraft N. szül. 1778 dec. 14-én Eszterházán. Hirneves gordonka müvész s zeneszerző. 1814-ben. Bécsből Stuttgartba utazott, hol az udvari zenekarban mint első gordonkás müködött. 1818-ban Hummellel tett müutazása Europa nagyobb városaiban feltünést okozók voltak.

Krakoviak, *Krakovienne*, (fr.), vidám lengyel nemzeti tánc $^2/_4$ méretben.

Krammer N. János, szül. 1824. máj. 10-én Nádasd baranyamegyei helységben, hol a zeneismeretek alapismereteit is megszerzé. 1836-ban Pécsett a templomi énekkarhoz szerződtetett sopranistának, s itt Likl György karigazgatótól alaposabban képezteté magát a különféle hangszerek kezelésében s elm. zenében. 1841 óta nádasdi karnagy s isk. fő-tanitó. Irt több misét, gradualét, egyh. és világi éneket, zongoradarabokat, stb.

Kritika, valamely zenemü előadás, vagy hangverseny fölötti vélemény.

Kyrie, (gr.). Uram! a mise kezdete, E szavak: „Kyrie eleison“ és „Christe eleison“ váltakoznak egymással s képezik a szövegét az ilyen egyházi zenemünek.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM
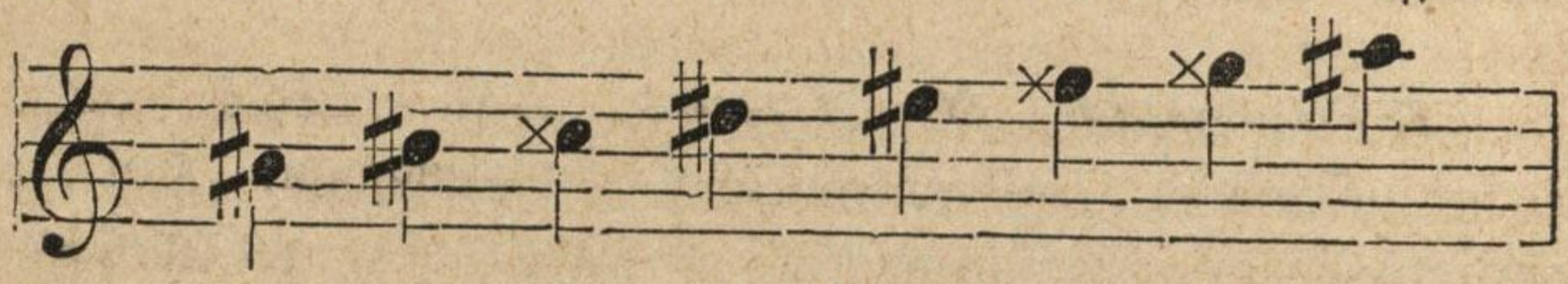
L.

L., röviditése a *laevá*-nak.

La, (fr.), az *Á* zönge. *La bémol* (fr.), az *Ász* zönge vagy hangjegy.

Lacrimando, panaszosan, siránkozva.

La dièse, (fr.), az *aisz* zönge és hangjegy. *La dièse majeur* (fr.), *aisz kemény* zöngrovat tiz ♯-tel:

Laeva, *laeve* (lat.), balra. *Laeva tenere*, magát balra tartani. *L. H.* bal kéz.

Lagrimando, *lagrimoso* l. *Lacrimando.*

Laicus, *Laica* (n.), avatlan, járatlan a zenében.

Lamentabile, panaszosan. *Lamentation*, (fr.), *Lamento*, *Lamentazione*, panasz, jajszó. *Lamentevole* l. *Lamentabile. Lamentoso*, panaszosan, siránkozva, fájdalmasan.

Lampons, (fr.), bordalok.

Ländler, (n.), német tánc $^3/_4$ v. $^3/_8$ ütenyben.

Láng Fülöp, dalmüvész szül. 1838-ban Nagy-Kanizsán. Szülei minden áron azon voltak, hogy fiuk kalmári rőffel- és ollóval töltse be pályafutását, azonban a kis Fülöp — ki akkor sokat olvasgatván a müvészet dicső pályájáról, csakhamar ellenszegült a szülei akaratnak s minden erővel azon igyekezett, hogy a müvészet terére lépjen s hogy azon maradva előnyére legyen annak. Egy „Matinèe“-ben aratott dicsőség után Rossi B. olasz énektanártól nyerte hangképzésének alapját; később Ander, Dr. Schmidt, Proch és Ekkert előtt

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

énekelt sikeres próbát; utána Léwy Richárd képezte további tanulmányaiban. Tanulmányainak végeztével vagy tiz elsőrendü szereppel Lembergbe utazott, hol „Luciában“ mint „Asthon Lord“ nagy tetszést aratott s csakhamar kedvence lön a közönségnek. Innen Hamburgba ment, hol a hires Roger tenoristával sokat énekelt, de még többet tanult; ugyanott a declamatióban is folytatta tanulmányait Dr. Töppfernél. Hamburgból a Bécsben levő wiedeni szinházhoz szerződtetett s ott Wachtellel remekelt. Ezalatt mint vendég a cs. k. udvari szinházban is sikert aratva énekelt. Bécs után énekelt Würzburg, Hannover, Berlin, Rotterdám, Amsterdam, Brüssel stb. városaiban a leghirnevesb dalmüvészekkel. E városok diadalai után Bécsben a bajor király kitüntetőleg nyilatkozott róla, sőt a müncheni udv. szinházához is meghivta, honnan azonban szerencsétlen pártviszályok — Wagner- és Lachneristák — folytán nem a legjobban érzé magát. Azonban mint jó „Wagnerista“ Bülöw és Richter ismerettsége következtében a Wagner dalmüvekben oly otthonosságot sajátitott el, hogy teljes bravourral énekelte a nehéz szerepeket. Másfélévi tartózkodás után Nürnbergbe utazott s innen a „Nemzeti szinházhoz“ szerződtetett, hova szive leginkább vonzta. Boldognak csak hazájában érzi magát, hol jelenleg él s gyakorolja müvészetét a legteljesebb sikerrel pártolva s szeretve a közönség s sajtó által.

Langer János, szül. 1819. aug. 28-án nyitramegyei Sasvár nevü községben. 12 éves korában Pozsonyba vitetett, hol a barátok zárdájában levő gyermekkarhoz vétetett föl sopranistának. 1835-ben Budapestre jött, hol a Pozsonyban végzett 3 gymnasiális osztályt folytatta s e mellett hegedülni is tanult. 1838-ban a német szinházhoz szerződtetett hegedüsnek, de itt soká nem maradt, mert kiváló kedve az énekhez vonzta. 1840-ben Pécsett, 1841-

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

ben Eperjesen alkalmaztatott első tenornak. Visszatérve a fővárosba, szerződtetett második tenoristának a német szinházhoz. 1844-ben a belvárosi plébánia templom karához csatlakozott, honnan 46-ban Szt.-Rókus templomba történt kántorrá kinevezteté-sekor lépett vissza. 1856-ban a nemzeti zenedéhez — 1859-ben a vakok intézetéhez neveztetett ki tanárnak, hol ez ideig müködik; kántori teendőit jelenleg — áttétetvén a Rókusból — az V. ker. lipótvárosi templomban végzi. Irt több misét, requiemet, négyest stb. különösen azonban énekiskolája érdemli meg a fölemlitést, mert benne magyaros gyakorlatok egész halmazával találkozunk. Különben Langer szöveggel irt dalai közül már a 40-es években is magyar forditással jelentek meg; az általa alapitott férfi-dalegylet — melyben különösen a fővárosi tanitók vettek részt — annak idejében szépen müködött.

Langer Viktor, előbbinek fia szül. 1842 okt. 14-én Bpesten. Első zeneoktatását atyjától János nyerte. Hét éves korában a „Pestbudai“ hangász egyleti zenede növendéke lett, mely intézetben az ének-, hegedü-, gordon- és zeneszerzés osztályait végezte. 14 éves korában a kereskedői pályára lépett, hol négy éven át tengődött. 18 éves korában elhagyta a nem neki való pályát s kizárólag zenésznek képezé magát. Volkmann Rob. tanácsára Lipcsébe ment, hol az ottani zenede növendéke lett és Hauptmann, Richter és Reinecke tanitványa volt. Másfélévi ott tartózkodás után visszajött hazájába s azóta mint zenetanár- s szinházi karnagy és zeneszerző müködik. Eredeti dalai — melyek Ögyek név alatt jelentek meg — nagy feltünést okoztak, azonban annyira mégsem terjedtek el, mint Tisza Aladár név alatt irt átiratai s eredeti csárdásai. Néhány év előtt „Zenészeti lapok“ cimü heti közlönyt is inditott, mely azonban szerencsétlen viszonyaink folytán csak 8 számot ért el.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Languendo, *languente*, *languido*, epedve.
Languettes, (fr.), az orgonasipok nyelvecskéi.
La prima volta forte, először: erősen. *La seconda volta piano*, másodszor: gyöngén.
Largamente, szélesen előadva.
Larghetto, *Largo*, vontatott, lassu időmérték.
Larghissimo, igen lassan.
Largo assai, *largo di molto*, igen lassan. *Largo ma non troppo*, nem igen lassan. *Largo un poco*, kissé lassan.
Larigot, (fr.), juhászfurulya, flageolet, melynek hangterjedelme körülbelül két nyolcad.
Lauda, dicsének. *Laudes*, dicsénekek. *Laudo spirituali*, papi énekek, melyek dicsénekeket tartalmaznak.
Lay, (ang.), rövid ének.
Leçons, (fr.), gyakorlatok.
Leg, röviditése a *legato*-nak.
Legabile, *legando*, *legato*, kötve, kötött játékkal.
Legare, kötni. *Legatissimo*, igen kötve.
Legatura, kötvonal v. ív.
Legèrement (fr.), könnyen.
Légèreté, (fr.) *Leggerezza*, *Leggierezza*, könnyüséggel.
Leggeramente, *leggiadramente*, *leggiadretto*, *leggiadro*, *leggiere*, *leggermente*, *leggiero*, *leggierulo*, könnyed előadással. *Leggierissimo*, légiesen.
Leggenda, részlet valamely szent életéből.
Leggiadro, *leggiadrumente*, kellemesen, kedvesen.
Lentamente, lassan.
Lentando, lassitva.
Lento, — *Lente*, lassan.
Lépcső, zönglépcső, zöngrovat.
Lessus, gyászdal, gyászének.
Lesso, *lesto*, folyékonyan könnyedén.
Letane l. *Litania*.
Levé, (fr.), fölütés.
Levezza, l. *leggerezza*.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Liaison, (fr.), kötiv. *Liaison de chant*, kötött ének.

Liberamente, szabadon, mesterkéletlenül.

Libretto, dalmüi szövegkönyv.

Licence poetique (fr.), *Licentia poetica*, költői szabadság.

Lié, (fr.), kötve.

Ligato, l. *legato*.

Ligatura, l. legatura.

Ligne, (fr.), a vonalrendszer valamelyik vonala. *Lignes additionelles* (fr.), segédvonalok a vonalrendszer alatt és fölött.

Lickl János György, szül. 1769. április 11-én, Pécsett számos éven át székesegyházi karnagy volt. Hirnévre zeneszerzeményei által tett szert. Zeneszerzeményei között első helyen állanak pastorál miséi és egy requiemje. Meghalt Pécsett a föntemlitett minőségben 1843. május 12-én.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Lira, l. *lyra*.

Liscio, egyszerüen, minden cifrázat nélkül.

L'istesso tempo, előbbi időmérték.

Liszt Ferenc, szül. 1811. október 22-én Raiding faluban, Sopron megyében. Az év, mely születését jelzi, a legnevezetesebbek egyike, mely e föld lakói felett elvonult. Az ég és a föld, egyaránt bámulatra kelté abban a világot s a tudomány és történelem, örökké csodálatra méltó dolgokat jegyzett fel felőle.

Atyja: Liszt Ádám, előkelő magyar nemesi családból származván, a sors csapásait nemes lélekhez méltóan tudta tűrni s bár mint herceg Esterházy egyik uradalmi hivatalnoka szerény állást foglalt el; még sem mulasztott el semmit is, hogy egyetlen fiát, kellő nevelésben részesitse. Művelt férfiu volt, s a mellett szenvedélylyel szerette és gya-

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

korolta a zenét, sőt kitünt a zongora- hegedü- és gordonkajátékban is. Vallásos érzületü levén, fiában is ez érzületet táplálni és fokozni, legfőbb gondját képezte, nem ismert más vágyat, mint hogy fia valaha az egyházi rend tagját képezze.

Azonban, az alig hat éves Ferenc, már korán elárulta rendkivüli hajlamát és tehetségét a zene iránt, melyet atyja minden áron igyekezett fokozni és kifejteni. Az első oktatást a zongorában ő maga eszközölte s minden nap nagyobb lőn bámulata ama rendkivül gyors előhaladás felett, melyet fiánál tapasztalt. Haydn és Hummellel szorosabb barátságban állván, velök is közölvén tervét fiának a művészetben való kiképeztetése iránt; tőlük csak határozott felbuzditó biztatást nyert.

Kilenc éves korában már nyilvánosan föllépteté egy hangversenyben Sopron városában, melyben Ries Esz-dur és Hummel H-moll versenymüvét játszta oly rendkivüli sikerrel, hogy atyja elhatározta őt nagyobb városokban is bemutatni. E célra, mindenek előtt Pozsony városa lőn kiválasztva s az atya és fiu sorsa itt lett aztán véglegesen el is döntve. A siker, a feltünés, melyet itt játékával okozott, oly átalános és mindenkit magával ragadó volt, hogy számosan a magyar főurak közől azonnal vállalkoztak a fiatal művész végleges kiképeztetésének költségeit fedezni — Ferenc atyja, erre feladta Raidingi állomását s véglegesen Bécsbe költözött, hol Czerny a — tiszteletdijat sem akart elfogadni — szerencséjének tartá a fiatal művész tanárának lehetni.

Czerny vezetése alatt, a 11 éves Liszt csakhamar elérte a technika ama szinvonalát, melyen túl az akkori álláspont szerint, alig volt már fokozat. Ez alatt a művészet más szakában sem maradt tétlenül. Az akkoron nagy hirben állott udv. karnagy Salieri oldala mellett tanulmányozta a zeneszerzést, ki a gyermek lángeszét azonnal fölis-

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

merte s aszerint igyekezett is őt vezetni. Rövid idő alatt nemcsak kész harmonikus és zeneiró lett, hanem bámulatosan elsajátitotta a vezérkönyv-olvasást is. Ezek közt leginkább vonzódott Beethoven műveihez, ki iránt határtalan kegyeletet, vonzódást s bámulatot érzett. Minden vágya ohajtása abban öszpontosult, hogy a nagy mestert szinről szinre láthassa. S e vágya teljesedésbe is ment. Beethoven elfogadta a lángeszü gyermeket, kiről már azelőtt annyi magasztalót hallott. Liszt, még mai nap is szent áhitattal emlékezik ama jelenetre, hol mint 11 éves gyermek szemtől szemben állott a legnagyobb zenészeti geniussal, ki őt meghallgatva fényes jövőt igért neki. Ez évben történt aztán az is, (1823-ban) hol a fiatal müvész, alig rövid másfélévi tanulás után háromszor hallatta magát Bécsben nyilvánosan s hol bucsuhangversenyén Beethoven is megjelent s a közönség előtt megölelte őt s „valódi müvésznek“ nyilvánitá.

Az első bécsi siker után, Páris, a világváros, annak hires zenedéje s az abban működött hires tanárok lettek végcélul kitűzve. A zenede két leghiresebb tanára: Reicha és Paer, a legmelegebben érdeklődtek a fiatal Liszt iránt és segédkezésére voltak, sőt Reicha a nagy zenetudós vezetése alatt, az intézeten kivül csakhamar elsajátitotta a zeneszerzés legmélyebb titkait is. E mellett a párisi legelső salonok is fölkarolták, élükün az Orleansi herceggel. Játéka Párisban is nagy föltünést okozván, kisebb-nagyobb kirándulásokat tett. Visszatérve Párisba, egészen a zeneköltészetnek szentelte idejét s mint 15—16 éves ifju már lábai előtt látja a világ hódolatát. De a tömjénfüst mámorában, egyszerre csak egész lénye átváltozik. Szellemi undort kap a külvilág zaja, fénye s koszoruitól. Terhére van a világ hódolata, érzéketlen a földi javak iránt s az eddig életvidor, kedélyes, szikrázó szellemü ifju, önmagába zárkozott, búskomor s szót-

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

lanná válik. A vallási érzület s annak túlvilági rajongásaiban keres menedéket a tömeg tapsai s a világ tömjénfüstje elől.

A gondos apa megütközve fiának e hirtelen s mivel sem indokolható kedélyváltozásán, minden áron szórakozást keres számára, s a testben, lélekben megrendült ifjut az orvosok tanácsára a Boulogne-i tengeri fürdőbe viszi. Azonban, az ifju művész lelkét egy nem várt csapás itt még inkább lesujtja. Szeretett atyját elragadja a halál oldala mellől s magára hagyatva áll a világon. Vigasztalhatlan lesz s még inkább meghasonlik belső kedélyvilágával. Mindenekfelett anyjára gondol, ki Párisból testvéréhez költözött volt Gráczba még egy évvel azelőtt. Legelső gondja volt anyját magához hivni és venni Párisba, kinek is azonnal 100,000 frankot tett le élete biztositására, mely összeget később még nagyobbra egészitett ki.

A gyermeki lényből imigyen csakhamar kifejlett, érett ifju vált, ki ujfent fölismerve magasztos hivatását, annak áldozni életét indult további pályáján. De előbb még egy nehéz, majdnem egész életét felduló lelki küzdelmen kellett átesnie, ugyanis ifju szive egész lánghevével szeretett egy magas állásu eszményi lényt, kinek birásáról azonban örökre le kellett mondania. Az ebből eredt meghasonlás önmagával s eddigi pályájával, oly forduló pontot képezett ismét életében, mely közel hozta őt ama elhatározáshoz, hogy végkép szakitson a művészettel. Elzárkozott a külvilágtól, s egészen átengedte magát az öntépelődésnek. Egyedül anyja körében élt s talált némi vigasztalást, ki azonban nem volt képes sem kérelmei, sem könyeivel őt ismét visszaadni a világnak. — E fájdalom első rohamait tulélve, leginkább tudományos olvasmányokkal foglalkozott, mi által alapját veté meg ama sokoldalu ismeret s szellemi műveltségnek, melyet később mindinkább fokozott s mely őt e tekintetben is a

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

legkiválóbb jelenségek közé emelte. Müvészetével keveset látszott törődni ez időben s az oly vakitó fénynyel megkezdett pályán, alig érzett többé vágyat a további diadalmenet folytatására.

S ily előzmények közt, elvész a művészetnek, ha két nevezetes körülmény nem jő közbe, mely mint erős villanyütés fölrázta elzárkozottsága s kedélye lethargiájából, hogy többé hasonló mérvben nem is esett abba vissza. Egyrészt (1829—30 tájban) Paganini hegedűművész, s a műtörténelemben egyedül álló csodás jelenség, egyszerre föllép s meghóditja ez egész világot. Misztikus alakja, modora és multjához csodás regéket csatol a könnyenhivőség s művészete által egy, addig még nem sejtett uj világot tár fel a bámuló közönség a művészvilág előtt. Másrészt kitör a juliusi francia forradalom.

Pár évre ez események után — 1833-ban, — Genfbe teszi át lakását s ismét elvonul a világtól; de nem azért, hogy eredménytelen lelki tépelődéseknek adja át magát, hanem hogy a tettek mezejére készitse el magát s aztán mint győző meghóditsa velük a világot. Majd Párisba megy, hol az emlitett év végeig egészen tanulmányainak él, környezve számos barátai, tisztelői s bámulóitól. Egy magasztos célt tüzött maga elé, t. i. a virtuózitást s átaljában a művészeti technikai tökélyt nem céllá, hanem csak eszközzé emelni a művész körében, hogy azzal egy magasabb hivatást töltsön be annál, mely csak az öndicsősités és az önérdek kielégitését tartja szem előtt.

„A müvésznek ily értelemben való megtisztulása által emelni magát a művészet mint nemesitő ideál becsét s jelentőségét; minden művészeti nyilvánulást ugy a teremtő, mint a végrehajtó működés mezején, maga a művész egyéni belvilága kifolyásával hozni kapcsolatba; s végre: a müvész állását s működését oly varázskörrel vonni be, mely

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

mig egyrészt emelőleg hat magára a müvészetre; másrészt önzetlen s kiható solidaritásba hozza őt az emberiség, a társadalom, a haza legszentebb érdekeivel.“

Ime rövidbe foglalva ama nagy és magasztos elvek, melyek megvalósitására Liszt törekedett. Hogy mennyire érte el e célt saját élete és működésével: számtalan nemes tettei, korszakot alkotó remekművei s jellemének fénysugarai, hirdetik az egész világnak.

De mig kezdetben az eredményeknek többé megnemingatható talapzatára léphetett: nehéz harcokat kellett kiállania. A megrögzött eszmék és érdekek emberei, vészt hirdetve s az előkor hagyományaira épitett hajfonatok tekintélyét féltve, táborokban sorakoztak s elkeseredett hadjáratot inditottak ellene nyilvánosan és eltakart parázs alatt. Liszt elfogadta a harcot, de mindinkább látva a tér s fegyverek egyenetlenségét, valamint az irányadó körök áttörhetlen konokságát: elhatározta, hogy egy időre Genfet válassza tartózkodási helyéül, hol életének legszebb, legköltőibb s legmunkásabb részét töltötte. Ama szorosabb viszony, mely őt Stern Dániel irói néven d'Agoult grófnőhöz kötötte, csak fokozta ama elhatározásában, hogy minél visszavonultabban de egyedül müvészeti s tudományos foglalkozásai s tanulmányainak éljen. Majdnem egyedüli érintkezési körét Sand György, Piktet Adolf, de Candolle, és herceg Belgiojoso társasága képezte, kikkel többször kirándulásokat tett Svájc legköltőibb, legnevezetesebb pontjaira. Ez érdekes és nevezetes kirándulások költői benyomásait aztán „Années de pelerinage“ cim alatt kiadott zenekölteményeiben örökitette meg, melyek ugyszólván első nagyobb termékei voltak reformátori s uj irányu költői géniuszának. Ezek közűl „Tell Vilmos kápolnája“ — a „Wallenstatti tó“ s „Egy forrás partjánál“ (au

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

bord d'une source) cimü részletek, később világhirre emelkedtek, mert virtuóz-pályájának műsorain gyakran lehetett velük találkozni, elbájolván, s a költészet legmagasabb regiójába emelvén azokkal hallgatóit. Ez idő alatt a műirodalom mezéjén is föltünést okozott működése, számos önálló s a művészet életkérdéseit élénk, vonzó és ragyogó tollal ecsetelt cikkeket közölvén a párisi „Gazette musicales“ cimü zenelapban. E pár év alatt kifejtett munkássága és sokoldalu tanulmányozása tette le alapját ama rendkivüli képzettségnek, melyre aztán mint önálló zeneköltő is egész uj irányát épithette.

Thalberg föllépésének hire, kit a zongoravirtuózitás ujabb tüneményeként fogadott s ünnepelt főleg a párisi világ, gyors elhatározásra készteté. Elhagyva genfi tuskulánumát, Párisba sietett, hogy visszahóditsa a maga számára a francia főváros osztatlan pálmaágát. Liszt, az önereje s magasabb hivatására teljesen támaszkodni tudó fölényérzet öntudatával vette fel a kihivó kesztyüt, melyet Thalberg elé dobott. Még el sem hangzottak jóformán a dicsőitő tapsok, melyekkel a párisi közönség s kritika Thalberget elhalmozta: s már alkalmat nyujtott az itéletre, mely után az egyik vagy a másiknak le kellett a fegyvert raknia. Mindjárt utána, s ugyan ama helyiségekben hol Thalberg egyidőre magához ragadta az elsőségre szóló közvéleményt, egész sorozatát adta a hangversenyeknek oly műsorozatokkal, melyek minden irányban hű alkalmat szolgáltattak a nemhabozható itélethozatalra. S a harc csakhamar el lett döntve, még pedig oly eklatáns módon, mely aztán oly magasra emelte, hogy senkinek még gondolata sem támadhatott, többé őt odáig követhetni. Kritika és közönség, barát és ellenség csak ama meggyőződésnek adott mindenfelé kifejezést, hogy Liszt mint zongoravirtuóz s mint előadó, magyarázó géniusz, még csak hasonlitásba sem jöhet pályatársaival. „Thalberg az első,

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

de Liszt az egyedüli.“ Ez lett a jelszó, melyet Páris kiadott s mely aztán jöttét megelőzte mindenütt, a hol csak varázshangszerét hallatta. — S 1837-ig, mint lavinaroham terjedt hire, csodás hatalma a szivek, az érzelmek felett s midőn a nevezett évben nagyobb európai körutra indult: lázas izgatottság fogta el előre ama városok közönségét, melyek felé utját irányozta. A világ alig tudott számot adni ama túlvilágival határos büvös hatalomról, melylyel Liszt már akkor a zongora billentyüzete felett uralkodott.

De nemcsak páratlan, csaknem hihetetlen technikai tökélye s merészségével kelté fel a világ bámulatát; hanem az előadással egybekötött ama szellemi fölény és belemélyedéssel is, melyről mindeddig sejtelme sem volt a művészeti világnak. Paganini játékának démoni hatalmat tulajdonitottak. A ki hallotta, szinte megmeredt bámulatában s mig hallgatta, megbűvölt köréből nem szabadulhatott s mintegy könnyebb lőn a szív, ha utolsó hangja elzüllött, mint valamely nehéz lidércnyomás után, mely megreszketteti utána az idegzetet.

Liszt játékában is megtalálták a leigéző démoni hatalmat, mely annál inkább bámulatra keltett, mennyivel egyenetlenebb volt a hangszer, melylyel Paganini mellett rendelkezett. De amellett még egy oly elbűvölő elemmel is rendelkezett, mely amannak müvészi regióját távolról sem lengte át a másikhoz hasonlóan. S ez az elem volt: ama égi sugallat, ama égből földre leszállt túlvilági átszellemülés kifejezése, mely alatt fölemelkedik s megtisztul a lélek mint az angyalok kórusára.

Európai körutja után főleg a müvészet klasszikus földjét Olaszországot kivánta látni s azért Milánó, Velence, Genua, Florenc és Róma ama városok, melyekben hosszabb időt töltött s hol hangversenyeivel átalános hóditásokat tett. Két évig el sem hagyta a költészet, a müvészet s az emberi

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

szellemnagyság ez örökbecsü földjét, mely annyira öszhangzott nagyratörő lelke szárnyalatával. Nincs oly ága a müvészetnek, melynek beható tanulmányozásával ne foglalkozott volna, s e két év kiapadhatlan forrásává vált lelkében a tudásnak, a lelkesedésnek s ama teremtési vágynak, mely őt egy negyedszázad multával ismét visszavezette e földre, hol is aztán, zeneköltői lángelméje két oly korszakot alkotó müben kulminál, mint „Magyarországi szent Erzsébet“ és „Krisztus“ cimü oratoriuma. — Olaszország legkiválóbb szellemi nagyságai azok, kikkel folytonosan érintkezett s kiknek körében mintegy átszellemült. Rossinival is, ki már akkor hirnevének tetőpontján állt, benső viszonyba lépett. S Rossini, az ő világnimbusának jó nagyrészt bizonyára Lisztnek is köszönheti, ki az ő csodálatos hüség, virztuozitás és páratlan genialitással zongorára átirt „Tell Vilmos“ nyitányával a netovábbig tudta fokozni hangversenyeiben a bámulatot. Velencében való tartózkodása alatt érte ama leverő hir (1838-ban) miszerint Buda-Pest, hazája virulásnak indult fővárosa, egy vésztteljes kiáradás következtében az inség és pusztulásnak van kitéve. Mint villámcsapás hatott e szomoru hir lekére. A világmüvész egyszerre átérezte kötelességét mint magyar hazafi, s dacára, hogy még húzamosb kötelezettségei tartották vissza: egyenesen s egészen váratlanul Bécsben termett, hol egész sorozatát adta a hallatlan sikerű hangversenyeknek, melyek mesés bevételeit nagy részben — mintegy 24 ezer ftot — a pesti vizkárosultak javára forditotta.

Bécsből ismét Olaszországba tért vissza, hol egy ideig visszavonultan élt. 1839-ik év vége felé, ismét nagyobb müutazásra indult, s igérete folytán, Triest és Bécsben való rövid tartózkodás után egyenesen hazájába tért.

Midőn mint világhirü müvész, a fentebbi év

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

végén legelőször látogatta meg hazáját: az messzekiható eseményt képezett az egész országban. Pozsonyból — hol ép akkor együtt volt a magyar országgyülés — s Pestről tisztelgő küldöttség ment elébe s diadalmenethez hasonlitott bevonulása a két városba. Budapestre karácsony estéjén érkezett s 1840. jan. 4-én adta első hangversenyét a magyar nemzeti szinházban, ugyancsak annak alapja javára, mely aztán oly nagymérvü ovatió szinhelyévé változott, minő abban még soha elő nem fordult. A város és a mágnási körök képviselői küldöttsége egy nagyértékü diszkarddal tisztelte meg ez alkalommal. Minden hangversenyének jövedelmét valami jótékony, vagy nemzeti célra szentelte. Ekkor tett egy nagyobb alapitványt is a nemzeti zenede számára. Jótékonyságának szétárasztása annyira ment, hogy értesülvén, miszerint márvány-szobra föállitására tetemes összegek gyüjtettek, azt deprekálta s a begyült összeget müvészeti célok előmozditására kérte forditani. Az ünnepélyek s kitüntetések egész sora rendeztetett tiszteletére s egész itt tartózkodása szakadatlan láncolatát képezte a tisztelet és kegyelet nyilvánulásának.

Magyarország ez időszakban a szellemi fölébredés és lázas tevékenység regeneráló korszakát élte. S a szikrák ily fogékony korszakában látogatván meg Liszt először hazáját s adván legönzetlenebb tanujelét hazafiui áldozatkészségének; közte és nemzete közt többé szét nem hullható kapocsnak kellett keletkeznie.

Liszt ez alkalommal nem tehetett nagyobb körutat hazájában s csakis a fővárosra kellett szoritkoznia. De meglátogatta szülőhelyét Raidinget, hol gyermekéveinek aranyálmait élte át, melyek később mind oly dicső megvalósulást nyertek. Mindennemü kitüntetéssel lett ott is elhalmozva, népünnepélyt rendeztek tiszteletére s az őszinte, kegyeletes fogadtatás, melyben ott egy akkor már egészen más

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

nemzedék részesité, mindig drága és felejthetlen maradt szivének. Hazájának nagyobbmérvű beutazását egy pár év mulva helyezvén kilátásba, 1840-ben január vége felé elhagyta a szülőföldet.

Innen kezdve egészen a 40-es évek végeig — mely időszak egyszersmind virtuózi pályájának fénypontja — élete nem más, mint a legfényesebb diadalok s kitüntetések láncolata, dicsköre, mely valaha müvész homlokát körülfonta. Kevés kivétellel, Európa minden országa szinhelyévé válik mesés diadalainak s városok, népek vetélkednek egymással, hogy géniuszának hódolattal adózzanak. Német-, Orosz-, Francia-, Angol-, Magyar-, Spanyol-, Olasz-, Török s más apró országokban is ragyogtatja művészetét, melynek fénye szétsugárzik aztán mind az öt világrészre.

Dicsőség, kincs, kitüntetés, hódolás, hóditás: mind ezek elkoptatott szavak annak jellemzésére, a miben Liszt ez időszakban részesült. Franciaországot s főleg Párt titalja osztatlan müvészi nimbusával; Oroszországban nemcsak Szentpétervártt, hanem minden kisebbrendü városban is, nincsen oly nagy ár, melyet sokallanának hallhatásaért; Anglia garmadával önti lábaihoz sterlingjeit; Németország s főképen Berlin, mesés népszerüség magaslatára emeli, melyben főszerepet az egyetemi ifjuság, és a munkásnép játszik, fejedelmi bőkezüséggel mozditván elő azok egyleteinek érdekeit; s midőn 1846-ban ismét hazájába tér, hogy azt nagyobb mérvben beutazza, s ujfent folytassa első látogatása alkalmával megkezdett jótékony s hazafias célu müveleteit: még lelkesebb, még átalánosabb kitüntetésekben részesül. 1845-ben Spohr Lajossal együtt vezényli a Bonn-i nagy zeneünnepélyt, mely Beethoven szobra leleplezési ünnepélyére rendeztetett, melynek kiállitási költségei kétharmadát ő egymaga fedezte hangversenyei dús jövedelmeiből.

De ki tudná azt mind elszámlálni és összegezni,

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

amit Liszt e hét év alatt a jótékonyság, az emberszeretet s a művészet érdekeinek áldozott? Az ő nemes szive és önzetlen törekvése, csak a szépet, jót és magasztosat szolgálni: nem ismert e részben határt s akárhányszor megtörtént vele, hogy valamely városban hangversenyeinek mesés bevételeit mind jótékony célokra s adakozásokra forditotta.

Magyarországi körútja után Erdélyt, Oláh- és Moldvaországot, Galliciát s Törökországot utazta be.

Konstantinápoly volt az utolsó pont, mely Lisztet vakitó virtuózi pályájának zenithjén látta és bámulta. Kevéssel utána leszáll a dicsfény ama magaslatáról, melyre eljutnia még egy művésznek sem sikerült. Megvetve a földi javakat s elzárva érzékeit a hóditó tömjénfüst elől, a tömeg átalános meglepetésére lemond egy fényes pályáról, melyet megirigyelt tőle a föld minden hatalmasa.

1847-ben Weimárban telepedett le, hogy ott uj pályát kezdjen s uj hivatásának a zeneköltészetnek szentelje további életét. S Liszt élete- s működésének második kimagasló korszakát ép ez képezi, hol a kétkedő világnak soha sem képzelt példát nyujtott arra nézve, hogy lakozhatik az ember keblében egész lényét betöltő magasztosabb törekvés s lelkesedés is annál, melyet csak a hiu csillogásvágy s az önzés táplálta világi fény és élvek hajhászata hoz felszinre. Amellett, hogy a weimári Altenburg csendes magányában, fenkölt zeneköltői lángeszének termékeit alkotta, melyekkel végre lefegyverezte a legádázabb kétkedők és ellenfelek táborát is: mint Szent György lovag a sárkánynyal, nem lankadó kérlelhetlen harcot vivott ugy az igazgatói pálcával, mint a tollal is kezében mindazokkal, kik elvakultság vagy roszakarat ösztönébő homályfátyolt törekedtek vonni a müvészet uj aerájának világa elé.

Liszt virtuózi nagysága és utólérhetlen geniálitása, még ifju korában széttörte a magát egész

ZENEAKADÉMIA LISZT MÚZEUM

Beethoven haláláig mintegy legitim alapon fentartott ugynevezett klasszikus iskola békóit, mely Hummel és Weber K. Mária után leginkább Kalkbrenner, Herz s Moscheles modernizáló törekvéseiben kulminált. Beethoven alakja, óriási árnyat vetett ugyan letüntével az uj társadalom müvészi hérosaira, de mert több volt bennök az öntetszelgési vágy- és kapaszkodásból, mint a lényeg szinaranyát fölismerni tudó képesség és fölismerni akaró jóhajlamból, csakhamar háttérbe kellett szorulnia soha elnemévülhető zongora-irodalmával s ki tudja meddig leendett még elrejtve lángelméjének örök világa a piperés virtuózok vékája alatt, ha a müvészet ügyét is átkaroló gondviselés nem küldi Liszt Ferencet, hogy Prometheus-i szikrájával uj életre keltse a művészet elmúmiásodott telepeit. S Liszt virtuozitása páratlan nagysága ép abban kulminált, hogy eltekintve saját egyéniségének vivmányaitól s mindent halomra döntő technikai rendkivüliségétől, az érvényesités és eszményitès tárgyilagosságát ép oly mértékben tudta alkalmazni a legnagyobb zeneköltők zeneművei magyarázatára, mint saját géniuszának mindenkit elmámoritó nyilvánulására. S midőn a 40-es években virtuozitási korszakának eme fénypontján állott; a művészet s főleg a zongorairodalom ennek köszönheti mind ama örökbecsü s bámulatra méltó termékeket, melyek az ő utólérhetlen virtuózi nagy nevével vannak elválaszthatlan kapcsolatban.

Liszt zeneműveinek név- és cimsora, egymagában egy vaskos kötetet képez. Ivekre megy csak opera- s másnemű átiratainak a lajstroma, ugyanannyira tehető eredeti s többféle alak- és kidolgozásban kiadott zongoraműveinek a névsora. Zenekari szerzeményei, tisztán nagy zenekarra vagy egyszersmind magán-ének és vegyeskarokra, továbbá dalai, férfinégyesei, női karai, egyházi zenekölteményei s mindezeknek külön zongorára két és négy kézre,

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

két zongorára és más alaku átdolgozásai s átiratainak cimsorozata száz meg száz számra tehető. Vannak műágak, melyek egymaguk egy-egy külön irodalmat képeznek művei közt. Ilyenek, hogy többet ne emlitsünk pl. Schubert Ferenc dalirodalmának, Beethoven symphoniáinak zongoraátiratai; továbbá: magyar rhapsodiái; dalműátiratai, saját symphoniai zenekölteményeinek minden alaku átiratai s kidolgozásai stb.

Liszt virtuózi pályája s hivatásának azon való betöltése, egyszersmind zárkövét képezi átaljában a 19-ik század zongora-virtuózitási tökélyének. Amit ő e téren teremtett s érvényesitett, azt az utána következett nemzedék nem hogy magasabbra emelhette volna, de még csak meg sem közelitette.

Liszt mint virtuóz, nemcsak hogy egy külön zongorairodalmat teremtett, hanem a már-már feledékenységbe esetteket is ujra felszinre hozta s azoknak világpolgári jogot biztositott. Sőt nemcsak zongora, hanem más válfaju irodalmakat is hasonló szinvonalra emelt. Beethoven örökbecsü s utólérhetlen költészetü sonátáinak mysztykus világát ő tárta fel először a világnak; Bach Seb., Händel s mások ellenpontozati müveit, fúgáit, preludiumait, első honositotta meg a hangverseny-termekben; Scarlatti, Clementi, Mozart, Weber, Field szellemét, kik mindnyájan egy-egy irodalmi korszakot képviselnek, ő tükrözte vissza oly tökélylyel, hogy a zenevilág nem tudott tőlük többé megválni; — s az ujabb kori romantikus iskola hérosai, minők: Chopin, Mendelssohn, Schumann, stb. leginkább neki köszönhetik, hogy oly rövid idő alatt, oly széles és oly méltó elismerésben részesültek.

Az ő büvös ujjai alatt mind eme külömböző irányu, szellemü s technikáju müvek oly valami sajátságos varázst gyakoroltak a hallgatóra, hogy a ki egyszer hallotta, többé el nem tudta felejteni. A

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

tomboló, felzaklató szenvedélynek nincsen oly kitörése, valamint a méla andalgás s a szivet elmámorositó édes dallamosságnak nincsen oly árnyalata, melyet vissza nem tudott tükrözni s hozzá még egy oly hangszeren, mint a zongora, mely már mechanikai szerkezeténél fogva is, ép erre legkevésbbé alkalmas. De hogy még annyira is lehetséges, alkalmatos legyen, s hogy valóban ma már sok tekintetben alkalmatos is, ezt is egyedül Liszt virtuózi magaslatának lehet tulajdonitani. S e tekintetben, ő volt okozója annak, hogy a zongoraépitészet az ő föllépése óta oly óriási tökéletesbüléseket tett.

Liszt virtuózi pályáját tekintve, a magyar nemzetre felette nagy jelentőséggel bir. S ez, a magyar zene s ez által a magyar név széles mérvü elterjedése s népszerüsitésének a szempontja. Mert e tekintetben Liszt oly nagy szolgálatot tett nemzetének, melyért egymagáért kiérdemelheti legméltóbb elismerését. Az ő számtalan hangversenyei müsorán, — melyeket Európa majd minden nevezetesebb városában lázas érdekeltséggel olvasta a legmüveltebb része a társadalomnak s melyeket aztán a világ minden nyelvü tekintélyes és olvasott lapja éveken át reprodukált: — legalább is egy szám, mindig valamely magyar müdarabot képviselt. Páratlan nemzeti indulónkat a „Rákóczyt,“ szebbnél szebb népdalaink szellemét, lekötő érdekességét és semmi más zenével össze nem hasonlitható sajátságait ő ismertette meg először s a legilletékesebb körökkel, melyeknek e felköltött figyelme kiterjedt aztán ama nemzet egyéb tulajdonai s népeszméi viszonyaira is. Mert tény, hogy a külföld a magyar nyelv, irodalom és költészet iránt legelőször is zenéje nyomán kezdett érdeklődni. E téren pedig ép Liszt volt a leghatalmasabb szónok és agitátor, mert oly nyelven beszélt, melyet az egész világon megértettek.

Ama tizennégy év, melyet Liszt a weimari

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

nagyherceg meghivására Weimárban töltött mint udvari szinházi kar- és hangversenynagy, (1847-től 1861-ig) örökké nevezetes lapjait fogja képezni a műtörténelemnek. Alig egy pár évre ottani letelepedése után, az igénytelen város és annak udvari szinháza mintegy központjává vált ama zenészeti világmozgalmaknak, melyek hatalmas árja, utóbb aztán mindenfelé uj irányt adott a müvészeti törekvéseknek. Liszt Altenburgi lakása, melyet a nagyhercegné, — kinek tulajdonát képezte — bocsátott rendelkezésére, s hová őt Wittgenstein Karolina hercegnő is követte leányával, találkozó helyévé s valódi Mekkájává vált a világ minden magasabbra törő müvészének.

Ez időben merült fel a drámai zene terén Wagner Richárd kimagasló reformátori alakja és szelleme, s midőn a 49—50-es évben politikai üldöztetéséhez még a müvészeti keresztfán való megfeszités sorsa is várakozott rá: Lisztnél oly biztos és meleg baráti asylumra talált, melyet nem pótolhatott volna semmi más a világon. S számkivetésének sulyos és keserű helyzete csak abban lelt megvigasztalást, hogy Liszt fényes igazságot szolgáltatott lángszellemének, mely aztán hivatva volt meghóditani számára az egész világ legméltóbb elismerését. „Tannhäuser“ és „Lohengrin“ cimen irta Liszt ama örökké nevezetes nagy horderejű röpiratot, melyet majdnem egyidőben bocsátott közre Wagner e két dalművének Weimárban való szinrehozatala alkalmával, melyeket az időben (az 50-es évek elején) még sehol egy szinház sem tartott érdemesnek fölvenni műsorozatára! De ez által a kocka is el volt vetve. Mert kezdetét vette ellenében s pártja ellen a legelkeseredettebb eszme- s kritikai harc, mely valaha müvészeti pártokat szétválasztott s egymás ellen fölzaklatott. De mint a gyémántkő, mely annál keményebben ellentáll, mennél erősebb nyomást kell szenvednie; ugy történt

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Lisztel is. A kritika ócsárlásaira, a különféle gunyröpiratokra azzal felelt, hogy majd minden héten előadott egyet nemcsak Wagner dalműveit közől, hanem még Berlioz dalműveit is fölvette a müsorba, s ezenkivűl Gluck, Weber, Spontini, Schumann, Schubert s mások félreismert vagy nem eléggé méltányolt dalmüveinek is folytonos propagandát szerzett. Ennek pedig az lett az eredménye, hogy csakhamar a weimári szinház műsora a legérdekesebb lett az egész világon s hogy messzeföldről zarándokolt oda a müvész és mükedvelő világ csak azért, hogy ott oly dalmüveket hallhasson, melyeket sehol másutt nem nyilt alkalom megismerhetni. Emellett a hangversenyek terén és saját zenészeti matinée-in is folytatta az ellenhatást az ellenzék ellen, mely igy évenként mindinkább több és több tért vesztett lába alatt.

A nagy műformák terén „Symphonisztikus zeneköltemények“-vel kezdte s mindjárt azokkal annyira kimagasodott, hogy az ellenzéknek nem maradt többé ereje oly magas gátfalakat vonni elébe, hogy azokon is át ne hathasson. Liszt, a hagyományos müformákkal már virtuózi időszakbeli müveiben szakitott. Nem volt azoknak oly válfaja, melyben valami ujat, az eddigitől egészen eltérőt nem mutatott volna fel. Hanversenyi nagy ábrándjai, átiratai s önálló eszményi zeneköltemények mind az uttörő géniusz jellegét viselték s midőn symphonisztikus zeneköltemények eivel a nagy zenekar terére lépett: ez irányban azon is meglepő eredményekre jutott. A 19-ik század zeneköltészetének egyik legnagyobb becsü s eredetiség, költészet, hangszerelési szingazdagság, s mesteri kidolgozás tekintetében kétségkivül egyedül álló irodalmat képeznek e symphoniái, melyek tárgyát s eszményitési beltartalmát mindenkor a költészet, mythos vagy történelem legszebb alakjai s mozzanatai képezik. „Dante“ — „Tasso“ — „Orpheus“ — „Mazeppa“ —

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

„Faust“ — „Hamlet“ — „Hungaria“ — „Hunnok harca“ — „Ideale“ — „Preludes“ (Lamartin után) „Heroide funébre“ — „Prometheus“ — „Ce qu' on entende sur les montagnes“ (Hugó Viktor után) — „Ünnepi hangok“ stb.

Symphonisztikus zeneköltészi nagy munkájához, az 50-es évek derekán egy másik nagy horderejü müirány fölkarolása is csatlakozott, mely aztán Lisztet mint zeneköltőt a legmagasabb szinvonalra emelte. Magyarország herceg primása Scitowsky J. Lisztet kérte fel, hogy az esztergomi bazilika fölszentelési alkalmára ünnepi-misét irjon, mely aztán 1856-ban a fölszenteléskor a budapesti összes müvészi erők közreműködése s az ő vezénylete mellett elő is adatott. Ez ama kimagasló műve, mely alapját tette le mind ama további nagyszerű enemü müveinek, melyeknek a mai napig mint zárkövét „Krisztus“ oratoriuma képezi.

Liszt reformjának súlypontját az egyházi zene, főleg pedig a mise- és oratorium-zene terén, az képezi, hogy erészben is letérve a régi szentesitett hagyományok utjáról, ugy a formát mint magát a lényeget illetőleg: egy egészen uj elemet lehelt abba, mely ugyszólván átalánositotta annak fogékonyságát a szivekben ott is, hol külömben a vallási dogmák szétágazása ezt természetszerüen nem eszközölheti. A drámai és költői eszményitės átalános világ-elemét értjük, mely minden vallási külömbség mellett is érvényre emeli az átalános szépet és magasztosat, s fogékonynyá tesz minden emberi szivet annak átérzésére, mely átalánosan az emberi sziv mélyében lakozik és gyökeredzik. A mise-szövegnek ily alapon való megzenésitésével elérte aztán a legmagasabb célt, t. i. a művészet átalános hatalmának befolyását, a vallási specialis érzület érvényesülésével hozni kapcsolatba. — S ily értelemben örökbecsü remekmű az ő esztergomi

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

s koronázási miséje, mely emellett még a nemzeti érzület különleges jellegével is bir.

1856-ki tartózkodása hazájában, több hetekre terjedt. Két évre rá ismét Buda-Pestre jött, amidőn is a nemzeti szinházban jótékony célokra rendezett két zenekari hangversenye alkalmával, hozzá méltó ovatiókkal halmoztatott el. Később Rómába költözött, hová lelki nyugalom utáni vágy vezette, melyet leginkább a vallás és müvészet eszményképének örök városában remélt és hitt feltalálni. Itt a „Monte Mario“ hegyen álló kolostor magányában keres menedéket a világ zaja előtt s majdnem egészen egyházi zeneszerzeményekkel foglalkozik. Számos hymnusz és zsoltár megzenésitésével ének- és zenekarra, vocalmise, orgona-darab és átirattal gazdagitja itt az egyházi zeneirodalmat s végre itt teremti meg géniuszának három legjelentékenyebb, s talán legmaradandóbb remekművét, ugy mint: „Szent Erzsébet“ legendáját; — „Magyar koronázási miséjét“ s végre „Krisztus“ oratoriumát. De egyszersmind innen lepte meg a világot ama sokak előtt maiglan is érthetetlen és félremagyarázott lépésével is, miszerint 1865-ben april 25-én mint Abbé, az egyházi kisebb rendeket vette fel. Ez elhatározásának indokai felett végleges itéletet mondani: az ő későbbi életiróinak feladata.

Liszt „Szent Erzsébet“ oratoriuma legelőször Pesten került előadásra a nemzeti zenede negyedszázados ünnepélye alkalmával. Ama napok, melyeket Liszt akkor hazájában töltött, örökké nevezetesek maradnak hazánk műtörténelmében. 1867-ben ismét megjelent hazájában, hogy a magyar király nagy horderejü koronázási ünnepélyét e célra irt remek miséjével is dicsőitse.

Ettől kezdve, a hazai müvészeti körök ama része, mely az ő zászlója alá sorakozott, egyesülten a befolyásos irodalmi és társadalmi körök tényezőivel, mindent elkövetett annak megvalósitása érde-

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

kében, hogy Liszt állandóan hazájához csatoltassék s annak ölében lángelméje s hivatásához méltó működési kört nyerjen.

S ez több évi ernyedetlen közremüködés után végre sikerült is olyképen, hogy ezt tőlünk ma már az egész művészi világ méltán megirigyelheti. Az országgyülés megszavazása folytán életbeléptetett „Országos magyar zeneakademia“ élén van hivatva ujjá teremteni a hazai műviszonyokat s letenni alapját egy oly jövőnek, mely a magyar hazát e tekintetben is a legműveltebb államok sorába emelendi.

Litania, (lat.), *Litanies* (fr.), könyörgő ének.

Liturgia, (lat.), *Liturgie*, előirt sorrendje az imák és énekeknek isteni tisztelet alkalmával.

Lo v. *luo* röviditése a *loco*, *luoco*-nak.

Loco v. *luogo*, ugyanazon a helyen.

Loure, régi francia-spanyol, tánc $^3/_4$ v. $^6/_4$ méretben.

Lugubre, komolyan, szomoruan.

Luogo, l. *loco*.

Lusing, röviditése a *lusingando*, *lusinghevole*, *lusinghevolente*, behizelgőn.

Luttuosamente, *luttuoso*, szomoruan, szenvedőn.

Lyra, lant.

Lyrica, lantos.

Lyrikus, érzelgő költő vagy zenész.

K 6946
2p

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM
ORSZÁGOS MAGYAR KIR. ZENE-AKADEMIA 1875

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

1982

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

Orsz. M. Liszt Ferenc Zeneműv. Főiskola
KÖNYVTARA
Leltározva: 1948. nov. hó
4621/b tsz. alatt.

ZENEAKADÉMIA
LISZT MÚZEUM

ZENEAKADÉMIA